مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ١٠

الحياة إبان ثورة كولان: رواية "المفقود" أنموذجاً

١- م.م . جاسم محمد على
٢- أ. م. د. يهمان محمد عبدالرحمن
٣- أ. د. رمضان حجى قادر
١- قسم اللغة الكوردية، كلية التربية، جامعة دهوک- أقليم كوردستان- العراق.
٢- قسم اللغة الكوردية، كلية التربية، جامعة دهوک- أقليم كوردستان- العراق.
٣- قسم اللغة الكوردية، كلية التربية، جامعة دهوک- أقليم كوردستان- العراق.

1. Jasiim.alii99@gmail.com
2. Yahman.abdulrahman@uod.ac
3. ramadan.kader@uod.ac

الكلمات المفتاحية: ثورة الجولان، رواية، مجتمع، حياة، نضال وثقافة.

كيفية اقتباس البحث

على , جاسم محمد , يهمان محمد عبدالرحمن , رمضان حجى قادر , الحياة إبان ثورة كولان: رواية "المفقود" أنموذجاً,مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، تشرين الأول٢٠٢٦, المجلد:١٦ ,العدد:١٠ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نَسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered مسجلة في ROAD

Indexed مفهرسة في IASJ

الحياة إبان ثورة كولان: رواية "المفقود" أنموذجاً

Life During the Gulan Revolution: The Novel "Missing" as a Case Study

1- JASIM MOHAHMMED ALII

2-Asst. Prof YAHMAN M. ABDULRAHMAN

3-ProfD.RAMADAN HAJI KADER

1-Department of Kurdish Language, College of Education, University of Duhok – Kurdistan Region – Iraq.

2- Department of Kurdish Language, College of Education, University of Duhok – Kurdistan Region – Iraq.

3- Department of Kurdish Language, College of Education, University of Duhok – Kurdistan Region – Iraq.

1. Jasiim.alii99@gmail.com
2. Yahman.abdulrahman@uod.ac
3. ramadan.kader@uod.ac

Keywords : Golan Revolution, novel, society, life, struggle and culture.

How To Cite This Article

ALII , JASIM MOHAHMMED , YAHMAN M. ABDULRAHMAN , RAMADAN HAJI KADER , Life During the Gulan Revolution: The Novel "Missing" as a Case Study ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, October 2026,Volume:16, Issue 10.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ملخص:

في هذا البحث الذي يحمل عنوان (الحياة إبان ثورة كولان: رواية "المفقود" أنموذجاً)، تم تسليط الضوء على وضع الشعب الكردي داخل الدولة العراقية بشكل عام، وفي المناطق المحررة بشكل خاص، حيث استُمدت الأمثلة والمشاهد المتعلقة بحياة الناس من الرواية. وكما هو معلوم، تستطيع الرواية أن تعبر عن الواقع بصورة واسعة وعميقة ودقيقة، ورواية (المفقود/ بێسەرۆشوین) بدورها جسّدت الكثير من ذلك الواقع، وظهرت للوجود كانعكاس للحياة في تلك الحقبة.

لذلك، ولإنجاز هذا البحث، تم الاعتماد على المنهج الاجتماعي. وتُظهر النتائج أن هذه الرواية ليست مجرد وثيقة عن الحياة في ذلك العهد فحسب، بل هي محاولة من قِبل الروائي لفضح وحشية النظام، وبث روح المقاومة لدى الجيل الجديد.

استُخدم منهج النقد الاجتماعي في هذا البحث.- بحثٌ حول: تحديد الثقافة خلال ثورة الجولان في رواية (المختفين).

- هيكل البحث: يتألف البحث من موضوعين، الموضوع الأول: (علم الاجتماع ومنهج النقد الاجتماعي والأدب)، ويتضمن النقاط التالية: (العلوم الاجتماعية، العلاقة بين الأدب والمجتمع، النقد الماركسي ومنهج النقد الاجتماعي، الناقد والمنهج). النقد الاجتماعي. الموضوع الثاني: (الحياة في رواية (المختفين))، ويتضمن النقاط التالية: (الحياة في العراق في رواية (المختفين)، وكذلك الحياة خلال الثورة، والتي تُقسم إلى نقطتين: (الحياة في العراق في رواية (المختفين)، والحياة خلال الثورة في رواية (المختفين)). بالإضافة إلى قائمة المصادر، والاستنتاجات، والمقدمة، يتضمن البحث أيضًا ملخصًا باللغات الكردية والعربية والإنجليزية.

Abstract

In this study, titled (Life During the Gulan Revolution: The Novel "Missing" as a Case Study), the situation of the Kurdish people within the Iraqi state in general, and in the liberated areas in particular, is examined. Examples and scenes depicting the daily lives of the people have been drawn directly from the novel. As is widely recognized, the novel as a literary form is capable of portraying reality in a broad, deep, and detailed manner; the novel Missing (Bêserûşwîn) extensively illustrates this reality, emerging as a direct reflection of life during that era.

Consequently, to conduct this research, the sociological approach was employed. The findings reveal that this novel is not merely a historical document reflecting life in that period, but rather a deliberate attempt by the novelist to expose the brutality of the regime and to instill a spirit of resistance in the new generation.

Social criticism method was used to conduct this research.

-Snore research: identification of culture during the Golan Revolution in the novel (Besaroshwin.(

-Research structure: The research consists of two topics, the first topic: (sociology and method of social criticism and literature), includes the following points: (social science, the relationship between literature and society, Marxist criticism and method of social criticism, critic and method). Social Criticism The second topic: (Life in the novel (Disappeared)) includes the following points: (Life in Iraq in the novel Disappeared, as well as life in the revolution, which becomes two points:

Nav Shorashe d Romana Besaroshwin Da). In addition to the list of sources, conclusions and introduction, it also includes a summary in Kurdish, Arabic and English.

ژیان ل سەر دەمێ شورەشا گۆلانێ ڕۆمانا (بێسەرۆ شوین) وەک نموونە

م. ھ جاسم محمد علی[1] پ.ھ. د. یھمان محمد عبدالرحمن[2] پ.د. رەمەزان حەجی قادر[3]
١- پشکا زمانێ کوردی، کولیژا پەروەردە - زانکۆیا دهوک – هەرێما کوردستانا -عراقێ
Jasiim.alii99@gmail.com
٢- پشکا زمانێ کوردی، کولیژا پەروەردە - زانکۆیا دهوک – هەرێما کوردستانا -عراقێ
Yahman.abdulrahman@uod.ac
٣- پشکا زمانێ کوردی، کولیژا پەروەردە - زانکۆیا دهوک – هەرێما کوردستانا -عراقێ
ramadan.kader@uod.ac

پۆختە:
د ئەڤێ ڤەکۆلینێ دا ئەوا ل بن ناڤونیشانێ (ژیان ل سەر دەمێ شورەشا گۆلانێ ڕومانا (بێسەرۆ شوین) وەک نموونە) باس ل ڕەوشا مللەتێ کورد د ناڤ دەولەتا عێراقێ دا ب گشتی و ب تایبەتی ل دەڤەرێن ڕزگارکری هاتییە کرن، نموونە و دیمەن ل سەر ژیانا خەلکی ژ ڕۆمانێ هاتینە وەرگرتن، وەکو دیار ڕۆمان دشێت ب رەنگەکێ بەرفرەھ و کویر و هویر ل سەر کەتواری بنڤێسیت، ڕۆمانا (بێسەرۆشوین) ژی گەلەک ژ ئەوی کەتواری دەینایە بەرچاڤ و ژ رەنگڤەدانا ژیانا ئەوی سەردەمی هاتییە هەبوونێ لەورا بۆ جێبەجێکرنا ئەڤێ ئەڤێ ڤەکۆلینای مفا ژ میتۆدی جڤاکی هاتییە دیتن و دئەنجاماندا دیاردبیت، کو ئەڤ ڕۆمانە نە تنێ بەلگەیە ل سەر ژیانا ئەوی سەردەمی بەلکو هەولدانەکە ژ لایێ ڕۆماننڤیسیڤە داکو هۆڤایەتییا رژێمێ دەینیتە بەرچاڤ و گیانێ بەرخۆدانێ ل دەڤ بەرەبابێ نوی درستبکەت.
پەیڤێن کلیلی: شورەشا گۆلانێ، ڕۆمان، جڤاک، ژیان، خەبات و کەتوار.

پێشەکی

ڕۆمانا (بێسەرۆشوین) ئەوا ئەڤ ڤەکۆلینە ل سەر هاتییە نڤیسین، شیایە گەلەک دیمەنان دانیتە بەرچاڤ، کو مرۆڤی دزڤرینیتەڤە بۆ سەردەمێ پشتی نسکۆیێ، ڤەکۆلین ب رێکا وەرگرتنا نموونان ژ ڕۆمانێ ژیانا خەلکی ل عێراقێ ب گشتی و ژیانا ل بن سیبەرا شۆرەشێ د دانیتە بەرچاڤ و گەلەک ژ زۆرداریيا ڕژێما بەعس و بەلنگازیيا خەلکی ئاشکەرا بکەت.

- **ناڤونیشانێ ڤەکۆلینێ:** ژیان ل سەر دەمێ شورەشا گۆلانێ ڕۆمانا (بێسەرۆ شوین) وەک نموونە.

-**گرنگییا ڤەکۆلینێ:** بۆ جارا ئێکێ یە ل سەر ئەڤی لایەنی د ڕۆمانا بێسەرۆشوین دا ڤەکۆلینەکا ئەکادیمی بهێتە ئەنجامدان، کو ڕۆماننڤیس نەتنێ د ئەوان کاودانان دا ژیایە، ئەوبخۆ پێشمەرگەژی بوویە و د هندەک ژ ئەڤان ڕویدانان دا بەشدار بوویە.

- **ئارمانجا ڤەکۆلینێ:** ڤەکۆلەران ڤیایە ژیانا ئەوی سەردەمی بێخنە بن تیرۆژکێن ڤەکۆلینێ، ئەوژی ژبۆ دیارکرنا پەیوەندییا دناڤبەرا ئەدەبی(ئەڤێ ڕۆمانێ)و ژیان و مێژوویا نەتەوەیی.

- **ئارێشا ڤەکۆلینێ:** ئایا ڕۆمان شیایە کەتوارێ ئەوی سەردەمی دەینیتە بەرچاڤ و خەم و ئازارێن خەلکی وێنە بکەت؟ د ئەنجامان دا بەرسڤ بەلێ یە.

- **میتۆدا ڤەکۆلینێ:** بۆ ئەنجامدانا ئەڤێ ڤەکۆلینێ مفا ژ میتۆدا ڕەخنەیا جڤاکی هاتییە وەرگرتن.

- **سنۆرێ ڤەکۆلینێ:** دەستنیشانکرنا کەتوارییە ل سەردەمێ شۆرەشا گۆلانێ د ڕۆمانا(بێسەرۆشوین)دا

- **پەیکەرێ ڤەکۆلینێ:** ڤەکۆلین ژ دوو تەوەران پێکدهێت، تەوەرێ ئێکێ: **(جڤاکناسی و میتودا ڕەخنەیا جڤاکی و ئەدەبیات)**، ئەڤان خالان بخۆڤە دگریت:(زانستێ جڤاکی، پەیوەندییا د ناڤبەرا ئەدەبی و جڤاکیدا، ڕەخنەیا مارکسی. و میتۆدا ڕەخنا جڤاکی، ڕەخنەگر و میتۆدا ڕەخنەیا جڤاکی) تەوەرێ دوویێ: **(ژیان دڕومانا (ڕێ سەرۆشوین) دا)**، ئەڤان خالان بخۆڤەدگریت: (ژیان ل عێراقێ د ڕۆمانا بێسەرۆشوین دا، هەروەسا ژیان دناڤ شورەشێ دا، کو دبیتە دوو خال، ئێک: ژیانا خەلکی د ناڤ شورەشێ د ڕۆمانا بێسەرۆشوین دا، دوو: ژیانا پێشمەرگەی د ناڤ شورەشێ د ڕۆمانا بێسەرۆشوین دا). دیسان ژ بلی لیستا ژێدەران، ئەنجامان و پێشەکیێ، پۆختەکێ ب هەرسێ زمانێن کوردی و عەرەبی و ئنگلیزی ب خۆڤە دگریت.

تەوەرێ ئێکێ: (جڤاکناسی و میتودا ڕەخنەیا جڤاکی و ئەدەبیات)

١-١- زانستێ جڤاکناسیێ:

بەری ئەم بەحسێ میتۆدا ڕەخنەیا جڤاکی بکەین، ئەم بزانین زانستێ جڤاکی (سۆسیۆلۆژیا) ڤەکۆلینێ ل سەر چ دکەت وەکی یا دیار زانستێ سۆسیۆلۆژی ڤەکۆلینێ ل سەر کۆمەلێن مرۆڤان و ڕەفتارێن ئەوان دناڤ جڤاکی دا دکەت. کەواتە سۆسیۆلۆژیا ((زانستەکە دەیەوێت لە ڕێگەی تێگەیشتنی لێکدانەوەی هەلوسوکەوتی کۆمەلایەتی، هۆیەکان، ڕەوت، ئەنجامەکان شرڤە بکات)) (امین، ٢٠٠٩: ٢٦). لەورا ژی ئەدەب ژی دیاردەیەکا مرۆڤایەتی جڤاکی یە، کو ڕەخنەگرێن میتۆدا جڤاکی هەول ددەن دەقێ ئەدەبی ل ژێر ڕۆشاناهیا جڤاکی شرۆڤەبکەن.

١- ٢- پەیوەندییا دناڤبەرا ئەدەبی و جڤاکی دا:

ئەڤ پەیوەندییە دەست پێدکەت هەر ژ پەیدابوونا ئەدەبیاتێ چونکی، ئەدەبیات هەر بۆ تاکێ جڤاکی دهێتە ئاراستەکرن، نقیسەر ژی تاکەکێ جڤاکییە، و ڕەهەندێن جڤاکی کارتێکرنێ ل بەرهەمێ ئەوی دکەن، و ئێک ژ ئارمانجێن نقیسەری یێن سەرەکی ژبلی لایەنێ هونەری و ئیستاتیکی ئەوە، کارتێکرنێ ل جڤاکی بکەت. هەروەکی(هیمداد حوسێن) دەربارەی میتۆدا جڤاکی دبێژیت: ((ڕەخنەی کۆمەلایەتی کاریگەری ئەدەبیات لەسە ر کۆمەڵ و هەروا بە پێچەوانەوەشەوە کاریگەریی کۆمەڵ بە سەر ئەدەبیاتەوە دەخرێتە بەر باس)) (حوسێن، ٢٠١٠: ٢٢) کەواتە نقیسەر وەکی تاکەکێ جڤاکی کارتێکرنێ ل جڤاکی دکەت، هەروەسا جڤاک ژی هندەک جاران ل قوناغ و سەردەمەکێ دیارکری دا کارتێکرنێ ل نقیسەری دکەت و نەچاردکەت ب ئاراستەیەکا دیارکری بنقیسیت. ژلایێ مێژوویێ ڤە بۆ ئێکەم جار ڕەهو ڕیشالێن میتۆدا جڤاکی بۆ سەدێ نوزدێ دزڤریت، ب تایبەتی ژی نقیسەرا فەرەنسی (مەدام دی ستایل ١٧٦٦- ١٨١٧) ل سالا (١٨٠٠ز) پەرتۆکەک ب ناڤێ (ئەدەب و پەیوەندی ب سیستەمێن جڤاکی) بەلاڤکر . د ئەڤێ پەرتۆکێ دا ئەدەب ڕەنگڤەدانا کۆمەلگەهێ دانا. (مجموعة من الكتاب، ١٩٩٤٤: ١٣٩). پاشان ئەڤێ هزرا مەدام دی ستایلی هێدی هێدی گەشەکر و ل دەڤ چەندین ڕەخنەگرێن دی ژی پەیدابوو مینا(هیپولت تین و سانت – بیف)ی (عبدالرحمن و اسعد، ٢٠١٧: ٩٣). مەدام دی ستایل د سێ خالاندا پەیوەندییا دناڤبەرا ئەدەبی و جڤاکی دا دیاردکەت:

١- خواندنا ل دویڤ ئێک هاتی: ل ڤێرەدا ئەدەب ل دویڤ گوهرانکارییێن جڤاکی دهێتەگهورین. هەروەسا دگەل ئازادیێ و پێشکەفتنا زانست و هزرا جڤاکی پێش دکەڤیت. بۆ نموونە ئەدەبێ فەرەنسی ل گەل گوهرانکارێن سیاسی و ڕەوشەنبیری هاتەگهورین، (جان جاک ڕۆسو)ی ب پەرتۆکێن خۆ سیستەمێ وەلاتی گوهری.

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ١٠

٢- خواندنا جهى: ب ديتنا مەدام دستايلێ گوهرانکاری و پێشکەفتن گرێدایی جهی نە. کەواتە جهی رۆلێ د ئەڤێ گوهرانکاریێ دا هەیی. بو نموونە پێشکەفتنا ئەدەبێ فەرەنسی ڤەدگەریتەڤە بۆ پێشکەفتنا ئەوروپا.

٣- دژیەکبون دناڤبەرا ئەدەبێ پێدڤی (زەرۆری) و ئەدەبێ واقعی: دگەل هەر گوهرانکارییەکێ پێدڤییە تشتەکێ نوی و ئەدەبەکێ نوی یێ نەتەوەیی و جڤاکێ ژ دایک ببیت. نابیت جڤاک پێش بکەڤیت و ئەدەبێ مە هەر ئەدەبێ کەڤن بیت. (مەنتک، ٢٠١٨: ٦٨). کەواتە ل دویڤ دیتنا مەدام دستایلی نڤیسەر کورێ جڤاکێ خۆیە ل دویڤ گوهرانکاریێن جڤاکی و پێدڤیاتیێن جڤاکی و دەربرینێ ژ ئەدەبی بکەت. هەر سەبارەت پەیوەندییا جڤاکی و ئەدەبی جڤاکناسێ فەرەنسی(بۆنالد) دبێژیت: ((ئەدەب دەربرینەکا جڤاکی یە)) (راغب، ٢٠٠٣: ٣٢٢) کەواتە ئەدەب دەربرینە بۆ کۆما ئەو بارودوخێن سیاسی و ئابۆری و کەلتوری یێن سەردەمێ خۆ جڤاک تێدا دبوریت. و ب دیتنا رابەر و پێشەنگێن میتۆدا ڕەخنەیا جڤاکی نڤیسەر نەشێت خۆ ژ کارتێکرنا جڤاکی بدەتە باش، هەرچەند نڤیسەر خودان خودیەکا تایبەت بیت هەر بەرهەمێ جڤاکێ خۆیە هەلگرێ خەم و ئێش و ئازارێن جڤاکێ یە. ئەم دشێن بێژین، کو ڕەخنەیا جڤاکی یان سیۆلۆژیا جڤاکی ((ئەو زانستەیە کە پەیوەندیی نێوان ئەدەب و کومەلگا دەکولێتەوە، یان ئەو زانستەیە وەکی دیاردەیەکی کومەلایەتی لە ئەدەب دەروانێت)). (ئەسوەد، ٢٠١٥: ٢٥٧). وەکی مە ئاماژەپێکری ئەدەب دهێتە پابەندکرن ب هندەک هەلومەرجێن جڤاک تێدا دژیت.

١- ٣- ڕەخنەیا مارکسی و میتۆدا ڕەخنەیا جڤاکی:

ڕەخنەیا مارکسی ب ئێک ژ جەقێن میتۆدا ڕەخنەیا جڤاکی دهێتە نیاسین، هەڤدەم دگەل ڕەخنەیا ئایدلۆژی و سۆلۆژیا ئەدەبیا(روبیرت ئەسکاریب)ی، ڕەخنەیا مارکسی ل سەر بنەمایێ فەلسەیا مارکسی هاتیە هەبوونێ. مارکسیەت د کۆکا خۆدا تیورەکە ژ بۆ خزمەتا ئابۆرییا سیاسی هاتیە دانان، کو دامەزرێنەرێن ئەوێ (کارل مارکسە) و ب هاریکارییا (فردریک ئەنگلز) ل ناڤەراستا سەدێ نۆزدێ هاتییە هەبوونێ. مارکسیەت هەولا لێکدانا دەقێ ئەدەبی ل دویڤ هەلویستێ تاکێ کومەلگەهێ دناڤ جڤاکی دا ددەت (عبدالرحمن و اسعد، ٢٠١٧: ٩٥). دناڤا فەلسەفا مارکسی دا هەر جڤاکەک دوو بونیادان بخۆڤە دگریت ئەوژی (ژێرخان و سەرخانە)،کو ژێرخان مەبەست لایەنێ ئابۆری جڤاکی و چەوانییا دابەشکرنا مولکدارییا سەرۆکانیێن ئابۆری و جڤاکی . لێ مەبەست ژ سەرخانێ ژی پەیوەندیێن کەلتۆری و جڤاکی و هزری و ڕەوشەنبیری هونەری ...هتد بخۆڤەدگریت. (مەعروف، ٢٠١٢: ٢٣). کەواتە ل دویڤ فەلسەفەیا مارکسی ئەدەب دکەڤیتە د سەرخانێ دا، چونکی ئەدەب دیاردەیەکا جڤاکی یە و ب هەر گوهرانکارییەکا د ژێرخانا جڤاکی دا دروست دبیت ڕاستەوخۆ کاریگەرییا خۆ ل سەرخانێ ژی هەیە، کەواتە هەردووک تەمامکەرێن ئێکن. هەروەسا دناڤ فەلسەفەیا مارکسی دا دوو زاراڤان جهێ خۆ تێدا گرتییە ئەوژی (پابەندبوون، ڕەنگڤەدان) پابەندبوون د ڕەخنەیا مارکسی دا زێدەتر پابەندکرنا ئەدەبی یە ب گیانێ پارتایەتیێڤە و ب جهینانا ئەرکێ پارتایەتیێ، ئەڤەژی زێدەتر ل چەمکێ ڕیالیزما شورەشگێرنەدا دهاتە دیتن هەروەکی (لینین ١٨٧٠- ١٩٢٤) دبێژیت: پێدڤییە ئەدەب ببیتە بەشەکێ دانەبری لە کارێ پارتا سۆشیالیستی دیموکراتی یەکگرتییا رێکخراو پلاندەر. (لینین، ١٩٧٢: ٥٣). کەواتە ئەدەب بکەڤیتە د خزمەتا ئایدلۆژیا مارکسی دا. تێگەهێ (ڕەنگڤەدانێ) زێدەتر گرێدایی بیروبۆچۆنێن نڤیسەرێ مارکسی (جورج لوکاشی)نە، کۆمەکا پەرتۆکان چاپ کرینە وەکی (گیان و فورم) و (تیۆری ڕۆمان) و (ڕۆمانی مێژۆی) ،(ڕومان وەک داستانا بورجوازی) لوکاشی ئەڤ پەرتۆکە ژکاریگەرییا فەلسەفا کانت و هیگل و

ماركس دا نڤيسينە و ئەدەب ب بونیادێ جڤاکیڤە گرێدایە.(ئەسوەد، ٢٠١٥: ٢٦٠)، کەواتە ل دویف دیتنا لۆکاشی ئەدەب رەنگڤەدانا ژیانێ یە . ئەم دشێین بێژین ئەو خالا مارکسیزمێ و رەخنەیا جڤاکی بێکڤە گرێددەت دوویاتکرنا ئەوانە ل سەر هندێ، کو ئەدەب دەربرینەکا جڤاکی یە.

١-٤- رەخنەگر و میتۆدا رەخنەیا جڤاکی:

ل دویف ئەڤێ میتۆدا رەخنەیی پێدڤیە دەقێ ئەدەبی ل دویف کۆژیێ ئەوێ یێ جڤاکی بهێتە ڤەکۆلین و دویڤچۆن ل سەر دەلالاتێن جڤاکی دناڤ بەرهەمی دا بهێتەکرن، رەخنەگر ئەوێ پەیوەندیێ دیاربکەت ئەوا دناڤبەرا لایەنێ جڤاکی و بەرهەم تێدا هاتیە ئافراندن، چونکی ئەدەب دیاردەیەکا جڤاکیە و دڤێت نڤیسەر کورێ جڤاکێ خۆ بیت و ئەرکێ رەخنەگرێ جڤاکی ژی ئەوە هەلسەنگاندنێ بۆ نڤیسەری بکەت ئایا بەرهەمێ ئەوی چەند شیاییە کاریگەریێ ل سەر جڤاکی بکەت. لەورا ئەم دشێن بنەماێن رەخنەیا جڤاکی د چەند خالەکان دا دەستنیشان بکەین:

١- ئێک ژ سیماێن میتۆدا رەخنەیا جڤاکی، رەخنەیەکا هەلسەنگێنەرانەیە، (امین، ٢٠٠٩: ٣٣) ،کەواتە کاریگەریا دەقێ نڤیسەری ل سەر جڤاکی هەل دسەنگێنیتن.

٢- رەخنەیا جڤاکی ژینگەها جڤاکی یا نڤیسەری دکەتە بنەما، داکو جڤاکی ژ ئەدەبی بەرچاف وەربگریت، دوویاتیێ ل ئەوێ چەندێ دکەت بەرهەمێ ئەدەبی دەربرینێ ژ ئەوێ چینێ دکەت یاکو نڤیسەر ب سەرڤە و ئەو فاکتەرێن جڤاکی یێن بووینە ئەگەر بۆ ئافراندنا بەرهەمێ ئەدەبی. (رەشید، ٢٠٠٥: ٩٨).

٣- رەخنەیا جڤاکی ئەو رەخنەیە، کو ل دور ئەدەبەکێ جڤاکی دگەریت، ئەدەبەک ب زمانێ مللەتی هاتبیتە نڤیسین و باسێ خەمێن مللەتەکێ بکەت و ب بوێری ل سەر داب و نەریتان و زۆلمێ و بن دەستیێ رابوەستیت. (حەمێ، ٢٠١٩: ٤٦). کەواتە بەحسێ دیاردەیەیێن دناڤ جڤاکی دا وەکی زۆداریێ و هەژاریێ و مافێن مرۆڤان ... هتد بکەت و هۆشیاریا جڤاکی بەلاڤ بکەت.

٤- رەخنەگر دڤێت ئەوێ چەندێ بەرچاف وەربگریت، ئەڤ دەقە وەکی هەیی دەربرینێ ژ کەتواری دکەت یان نە! دڤێت دەق ب ب تەمامی رەنگڤەدانا کەتواری بیت. کەواتە مەبەست ژێ ل دویف داخوازی و پێدڤێن مرۆڤێ هەڤچەرخ بیت.

٥- دەقێ ئەدەبی ل دویف میتۆدا جڤاکی دڤێت دەربرینێ ژ ئایدۆلۆژیا مارکسی بکەت و ل خزمەتا چینێن جڤاکیدا بیت. (مەنتک، ٢٠١٨: ٧٤).

٦- میتۆدا رەخنەیا جڤاکی پتر گرنگیێ ب ناڤەرۆکێ ددەت، نەک فورمێ هونەری ئەگەر گرنگیێ ب فورمی ژی بدەت دکەتە پاشکۆیا ناڤەرۆکا دەقێ ئەدەبی. (امین، ٢٠٠٩: ٣٣)

تەوەرێ دوویێ: (ژیان د رۆمانا " بێسەرۆشوین "دا)

٢- ١- ژیان ل عێراقێ د رۆمانا "بێسەرۆشوین" دا:

ل دویف رابەرێن میتۆدا رەخنەیا جڤاکی نڤیسەر، کورێ جڤاکێ یە بەرهەمێ ئەوێ رەنگڤەدانا بارودوخێ ئەوی جڤاکیە، یێ ئەو تێدا دژیت، لەورا رۆمانڤیسێ رۆمانا (بێسەر شوین) کۆمەکا رۆیدان و بارودوخێ ئەوی سەردەمی یێ خەلکی ب گشتی ب تایبەت ژی ژیانا خەلکی ل بن دەستهەلاتا رژێما بەعسا ئەوی سەردەمی د چەند وێنەیەکێن هونەری دا ڤەدگوهێزیتن. دێ ئاماژەیێ ب هندەک ژ ئەوان دیمەن و وێنەیێن هونەری دەین:

د دەستپێکا رومانێ دا، رومانڤیس ژ زاردەڤێ کارکتەرەکێ رومانێ کو ب ناڤێ (یاکۆبیانی)، کارێ ئەوی (جێگیرێ نۆژداری)یە ل دەڤەرەکا دناڤبەرا (مۆسل) و دەڤەداریا (حظر)دا. دیمەنەکێ

ب ئەڤ شێوەیی ڤەدگوهێزیت: **((ئەڤ ناڤچەدارییا دیێژنی تل عبته د نابەینا گوند و گوندەکێ مەزن دایە، چ پیڤەر کرنە ناڤچەدار هەرچەندە ئەڤە دەمەکە ئەز هاتیمە دامەزراندن ل ڤێ بنگەهێ ساخلەمیێ لێ هاتنوچوونا گوندێن دەوروبەر بۆ بنگەهێ مە گەلەکا کێمە...))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١١). ل وی سەردەمی ڕژێمێ ل گورەیی بەرژوەندییا خۆ یەکەیێن ئیداری ددانان، نە ل دویڤ پیڤەرێ ڕێژەیا خۆجهییا خەلکی بوویە، بەلکو هەمی هەول ددان دێ چەوا دەستهەلاتا خۆ ل ئەوان دەڤەران سەپینن. بەرامبەری ئەوێ گەلەک جاران ڕژێما بەعس پەنا بریە ل بەر پرۆسەیا (تەعریبکرنێ) ل ئەڤان دەڤەرێن نێزیکی باژێری (مۆسل)، دیالوکەکا دناڤبەرا (یاکۆبیانی) و شوفێرەکێ ئێزیدی دا دەمێ وی دگەهینتە باژێرێ مۆسل (یاکوبیان)، پسیار ژ شوفێری دکەت، کو ئەو چەند سالە ئەو ل ئەڤێ دەڤەرا (تل عبته) یێ هاتیە دامەزراندن، لێ ئەوی ئەو نەدیتیە؟ لەورا دیێژیتێ: **((هوین خەلکێ ئەڤێ دەڤەرێ نە؟ هەی هۆ نۆژدار!! بەلێ ب سەرێ تە خەلکێ ڤێ دەڤەرێ مە. لێ ژ مێژەیە ئەم لێ بووینە بیانی و ڕۆژ بۆ ڕۆژ ئەم یێ لێ کێم دبین، ئها ڤێ دەشتێ دبینی داوودێ داوود شەرێ هەری گران ل ڤێرە کربوو!! لێ نوکە ژ چەند گوندان پێڤە چ مێرکێن ئێزدی و کوردێن بوسلمان نەماینە، هەر ل کێمیێ ددەن))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٦). کەواتە ل جهێ کوردان چ ئێزیدی یان مۆسلمان، عەرەب ل ناوچەیێن ئەوان خۆ جهیکرن. و ناڤێن گەلەک دەڤەرێن کوردی کرنە عەرەبی بۆ نموونە (تل عتبه) بخۆ ناڤێ وێ یێ کوردی گرێ کوتلکێ یە، **((هەر ژمیسلێ هاتا نێزیکی چیایێ پشتا ئەلقوش دگەل دەشتا ناڤ کۆڕێ و گەلیێ لالەش و خنسێ .... هەر گرەکێ ناڤەکێ هەیی، بەس پشتی بەدوێن عەرەب هاتین و حوکمەتێ ئاکنجی کرین، ناڤێن گران و دەڤەرێ هەمی کرنە عەرەبی، تو دزانی ناڤچەیا تو دەوامێ لێ دکەی ناڤێ وێ نە تل عبتەیە بەلکو گرێ کوتلکێ یە!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٩). کو ژبلی زوردارییا وەکی کوشتنێ و گرتنێ و ترساندنا خەلکی، ڕژێمێ هەول د دا ناسنەمەیا ئەڤی مللەتی ب ڕێیا تەعریبکرنێ نەهێلیت.

هەر ل دەستپێکا ڕومانێ دا هاتیە، کاراکتەرێ سەرەکی، ب ناڤێ (شێرۆ)، پێشمەرگە بوویە، پشتی دهێتەگرتن ژکۆمکۆژییەکا ب کۆم قورتال دبیت، ب بریندارى خۆ دگەهینتە دەڤەرا (تل عتبه) و ل ئەڤێ کەسی ئەرمەنێ بناڤێ (یاکۆبیان) دبیتە مێهڤان دیێژیتێ **((مام تو خۆدێ بەس من ڕادەستی حوکمەتێ نەکە، وەکی دن خوینا من ل تە حەلال بت!! خوینا من ل تە حەلال بت))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٥) ئەڤ دیمەنە هندێ دگەهینیت هەرکەسەکێ ئەوی ب پارێزیت ژی چارەنڤیسێ هەمان پێشمەرگەیی دێ هێتە ڕێکا وی دا، لێ (شێرۆ) ژ نەچاری بۆ پاراستنا گیانێ خۆ قەستا ئەوی ئاڤاهی دکەت. یاکوبیان ئەو کەسێ بوویە پەناگە بۆ شێرۆی پیشەیا وی هاریکارێ نوژداریە و نوژدار ژلایێ مرۆڤایەتیڤە قورتالکرێ گیانا نە.

ئێک ژ کارێن دیتر یێن، ڕژێمێ وەکی چەکەکێ جڤاکی بەرامبەر خێزانێن پێشمەرگان بکاردهینا ، گرتنا کەس و کارێن ئەوان بوو، دا ئەوان نەچاری تەسلیم بوونێ بکەن. ژ زاردەڤێ ڤەگێرێ ڕومانێ هاتیە: **((ئەو دەمەک بوو حوکمەتێ دەست ب هەوەکا گرتنا دایبابێن پێشمەرگان کربوو، مەرجێ بەردانا دایبابان ژی ڕادەستبوونا کورێن وان یێن پێشمەرگە بوو))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٧). مەبەستا ڕژێمێ ئەوە ل بنیاتێ خێزانێ بدەن، چونکی دەیک و باب دناڤ جڤاکێ کوردی پیرۆزی و تایبەتییا خۆ هەیە. لەورا ب هەمی ڕێکا هەول ددا ئیرادا شورەشگێری د ناڤ جڤاکێ کوردی دا نەهێلن، کو ئەڤەژی ململانێیەکا سەخت و ئالوزە دناڤبەرا دلسۆزی و حەژێکرنا نەتەوەیی دگەل یا خێزانێ، کو ڕژێما دکتاتورا بەعسی هەمی ئامراز ب کاردهینان هەتا ڤیانا دایک و بابان ژی دکرە ئامرازەک بۆ سەرکوتکرنا شورەشێ و خەباتێ.

رومانڤیس بابەتێ ڕەمیکرنا کاراکتەرێ سەرەکی (شێروی) و هەڤالێن وی ل جهەکێ وەک ڤەگێر بۆمە ڤەدگوهێزیت و دبێژیت:**((ئەو کێلیکا ئەو بیست کەسێن دی ل سەر چالەکا ب شەفەرێ کۆلای ڕێزکرن، ل وی دەمی ڕۆژ وەک سێلەکا سۆر ب بەدەنا عەسمانیڤەبوو، جاڤێن شێرۆی ڕک و ڕک مانە ب رۆژێڤە، ژیرێ چوو کانێ چ جاڤەڕێ وی هەڤالێن ویە و دبت ئەڤە دوماهیک جاربت، دێمی رۆژێ بینیت....))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٣٢) لێ هزرا شێروی و ترسا ئەوی نە ژ مرنێ یە، وی دزانی ئەڤ ڕێکا بەرخودانێ و خەباتێ شەهید بوون یا ل دویڤ دا، ئەو ب خۆ ژی کورە شەهیدبوویە و ئێکانە بوویە، لێ هیڤیا وی ئەو بوو، دەمێ شەهید دبیت گورێ وی ل کوردستانێ ل بن دارەکا بەروێ بیت دەمێ دبێژیت: **((هەروەکو دگۆتە من: شێرۆ هەڤال تو بێژی ئێک رۆژەکێ هەستیکێن مە ژ ڤێ چالێ بینتە دەرڤە و ل گۆرستانەکا تێر داربەروی لێ بڤەشێرن، مانێ ئەڤە خوەستەکا مەبوو، مە دگۆت چەند خوەشە شەهیدبوون و ل گورستانەکا وەکو یا گوندێ ((بابیرێ)) بهێینە ڤەشارتن، دەما هەڤال دهێنە گوندی دێ هێنە سەر گورێن مە و فاتحەکێ خوینن...))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٣٢-٣٤).
ئەڤەژی وێنەکێ دلسۆزیا ڤیانا پێشمەرگەیەکێ بۆ نەتەوەیێ وی، پەیوەندییا دناڤبەرا ئاخ و مرۆڤی دا پەیوەندییەکا گیانی و جەستەییە، کو شێرو ددیت یێ ژ وێ داربەرویا خەبات ل بن کری یێ هاتییە دابڕین، لەورا خوزییا وی ئەوبوو دناڤ ژینگەها وێ گوندێ خەبات لێ کری و بن داربەرویا بوویە هێمایەک و ناسنامەیەک بۆ خوراگرییا پێشمەرگەیی هاتبایە ڤەشارتن؛ نەکو دچالەکا خیزیدا ل دووری وارێ ئەوی.
ڕژێما دکتاتۆر هەمی دەما بەهانە بۆ کارێن خۆ یێن هۆڤانە دئینان، کورد تاوانباردکرن ب دی کەفتیێن فارسان و جۆهییان و کرێ گرتییێن ئەوان، لەورا دەمێ شێرو هەڤالێن ئەوی ل ئەوێ چالێ دا هاتینە ڕەمیکرن ئەفسەرەک ئاخڤتنێن کرێت ئاراستەیی ئەوان دکەت دبێژیت: **((دەنگێ ئەفسەری هات ل ئێکێ دکرە گازی: ئاخێ رادە سەر ڤان کورێن قەحبان، دا توڤێ وان قۆتبر بت. بژیت و هەر شەکاوە بت ئالایێ نەتەوا مە یا عەرەبی یا خۆدان پەیاما ئیسلامێ، بۆ دوژمنێن مە بنە پەند بۆ فارسێن مەجۆس و سەهیونییا، بژیت نەتەوا عەرەب و سەرۆکێ قۆماندار، بژیت شورش))**. (چەلکی، ٢٠٢٥: ٣٤). هەر گاڤا توخم و نەتەوەک ل دویڤ ئایدلۆژیا تە کارناکەت، تو شوناس و خەباتا وی بێ بها بکەیی و ب کرێگرتیێ لایەنێن دەرەکی تاوانباربکەیی، بەرامبەری وێ بۆ شەرعیەت دان ب مانا خۆ و کارێن خۆ یێن نەدروست ڕژێمێ دروشمێن ئایینی و نەتەوەیی ب کاردهینان. هەروەسا دیتنا وان دەربارەی کوردێن دەڤەرێ ب تایبەت ژی کوردێن ئێزیدی، کو خەلکێ ئەوێ دەڤەرێ بوون ب کەسێن ب سەرهشک و دوژمنێ ئولێ خۆ ددانان، چەندین جارا (یاکوبیان) ئەڤ چەندە ب ژ موختاری ب خۆ گوهلێبوویە دەمێ دبێژیت: **((گەلەک جارا موختاری ل جەم من یا گوتی : بەعاج هەمی کوردێن ئێزدینە د سەر هشک و ئەهریمەن پەرێسن، د چاڤێن وان دا دوژمناهی و کینەکا مەزن ل دژی ئولێ مە و نەتەوا مە هەنە، ب ناڤ مرۆڤن لێ دل جانەوەر و گاورن، ئەگەر ئێک ژمە بکەڤتە دزکی دا دێ خوە ل حەفت بەحرا دەن، دوژمنێن ئول و نەتەوا مەنە))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٥٤).
ل دەمێ دەستهەلاتا خۆدا ڕژێمێ ترسەکا مەزن ئێخست بوو د دلێ هەمی کەسان دا، لەورا دەمێ (یاکۆبیان)ێ ئەرمەنی، ل جهێ کارێ خۆ ل بنگەهێ ساخلەمیێ شێرۆی د پارێزیت، گەلەک ژ ئاشکرا بوونا وی دترسیت، چونکی ئەو خۆ ژی ل وێ دەڤەرێ کەسەکێ بیانی بوو، ئەو عەرەبێن بەدەوێن ڕژێمێ ل وێرێ خو جهکرین، گەلەک ب حوکمەتێ ڤە دگرێدایبوون، لەورا دەمێ ئەو قەستا (مۆسل) دکەت دابو شێرۆی چارەسەریەکێ بگەریت هوشداریێ ددەتێ لەورا ئاخڤتنا

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ١٠

(ياكوبيانی) دهێته بیرا شێروی : **((هەکو گوتیێ : ب چ رەنگان نابت ژ ئودێ ب دەرکەڤی، ئەگەر ئێکێ ل دەرگەهی دا، دەنگی ژ خوە نەئینی و هەرە خوە ل بن تەختێ درێژکە وکپێنی ژ تە نەهێت، نابت کەسەک ب هەبوونا تە ل ڤێرێ بزانت و پێ ب حەست، ئەگەر ئەڤە تو و ئەز ژی تێچووین! هەچکو من ئەڤ بەلەنگازە ژی ئێخستە ریپا خوە، هەما سپێدێ لێدا و چوو یێ تشتەکێ بێژیتە من ژبلی هۆشداریێ پێڤە کو دڤیت نەچم بەرپەنچەرێ، نەچمە دەرڤەی ئودێ، کپێنیێ ژ خوە نەئینم، تشتەکێ دی نەگۆت، هەما باشە بتلەکێ ئاڤێ و دوو سەمۆنێن کەڤن دبت یێن چەند رۆژی بن، یێن هێلاین!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٤٣). لەورا هەر دیمەنەکێ دیتر دا ژی ئامۆژگاریێن (یاکوبیان) دهێنە بیرا (شێروی) دەمێ دبێژیتێ: **((تو ڤان مرۆڤان ناس ناکەی وەسا ب حوکموتێڤە دگرێداینە، هەر ئێک ژ وان ژ سەدام و و عەلی حەسەن ئەلمەجیدی دبەعسیترن، دمافدارن ژی چونکو بەری سەدام بهێتە سەر حوکمی ئەڤان نە بزکێ خوە تێر خاریە و نەژی جلکەکێ جان ل بەژنا خوە کرینە و ئەڤ دەشتە هەمی ل سەر ناڤێن وان تاپۆ کرییە...))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٤٦). ئەڤ خەلکێ عەرەب وەکی جاڤێ دەزگەهێن ئەمنی و هەوالگیری کار بۆ رژێمێ دکر، ئەڤەژی ژلایێ جڤاکیڤە وەسا دهاتە لێکدان و کەسێ باوەری ب پێ بەرامبەر خۆ نەمینیت و ئەڤێ سەرەدەریا رژێمێ و ترسا ئێخستیە د دلێ خەلکیدا کاریگەریەکا مەزن ل دەروونی هەمی کەسان کربوو، نە بتنێ مەترسی ل جهێن سەربازی و لەشکەری هەبوو، بەلکو دهەمی گەرەک و کۆلاندا ئەڤ ترسە بەلاڤەکربوو. هەروەسا بەعسیان ب خۆە ژی وی دەمێ شەرێ ئیرانێ و عیراقێ مروڤێن خوە و یێن ژ دل بەعسی نە دهنارتنە بەروکێن شەری، ب پلێن حزبی و یان ب پلێن ئاسایش و هەوالگیری ب سەر دەڤەرێن کوردان و یێن شیعەیان بەلاڤ دکرن و ئەوان سەرەدەریەکا دکتاتوری بەرامبەر خەلکی دکر، مەبەستا ئەوان ژێ دا ئەو ئاگەهداری هەمی لیڤینان بن چ بەرخۆدان و سەرهلدان ل ڤان دەڤەرا نەهێنە ئەنجام دان.(چەلکی، ٢٠٢٥: ٥٥). هەروەسا د دیمەنەکێ رومانێ دا ناڤێ ئێک ژ ئەوان پلەدارێن رژێمێ ل سەر خەلکێ دەڤەرا مۆسل دا کرییە دکتاتۆر هاتییە، ناڤ وی (ئەبو قۆسەی) بوو، وی خۆ چ هزر بو کەسێ نەدکر هەتا پارێزگەهی ژی، پارێزگەها مۆسل هەمی ژبەر کارێن وی یێن چەپەل دنالی، مێبازەکێ ب شەرتێن خۆ بوو، مرۆڤەک بێ رەوشت بوو ، ژنەکا جان ل کیرێ هەبا تایبەت ئەگەر ماموستابا یان نۆژداربا بەلا خۆ ژێڤەنەدکر هەتا کرێتیەک دگەل نەکربا. (چەلکی، ٢٠٢٥: ٥٦-٥٧) کەواتە ل بن سایەیا رژێمێ دەستهەلاتا هێزێ ل سەر دەستهەلاتا یاسایێ بوو، لەورا پەلەدارێن بەعسی ب ناڤێن جودا جودا چ حساب بۆ کەسێ نەدکر، مەبەستا ئەوان ژ دەست درێژیکرنا ل سەر ئافرەتان ب تایبەتی یێن چینا رەوشەنبیر وەکی ماموستا و نۆژداران کەرامتا مللەتی بشکێنن، تەماشەکرنا ئەوان بۆ ئافرەتێ وەکی ئامرازەکێ چێژو حەزان بوویە. هەر ل سەر زۆلم و زورداریکرن ل کەرامەتا ئافرەتێ، هەتا ئەڤ چەندە دناڤ دام و دەزگەهێن ئەکادیمی ژی رەنگڤەدابوو، رومانڤیس ژ زاردەڤێ (سەرکیسیانی)، کو دبیتە برازایێ (یاکوبیانێ) ئەرمەنی، کو هەردەم پلەیەکا ئەمنی ل حکومەتێ دا هەبوو و ئەوژی رێڤەبەرێ پولیسێن مۆسل بوو، چیرۆکا کچەکا کورد بناڤێ (نەسرین) بۆمە ڤەدگوهێزیت، کچەکا جوان بوویە، ماموستا زمانێ ئینگلیزیێ بوویە، ئێکەما ل سەر زانکۆیا مۆسل بوویە، کچەکا زور ب رەوشت بوو رێ نەدا چ کەسان ژ دەرڤەیی رەوشتی چ سوحبەتان دگەل بکەت، راگرێ کولێژێ داخاز ژێ کربوو ب بیتە وانەبێژ، ب دوو مەرجان دهێتە دامەزراندن، ئێک دڤێت ببیتە بەعسی، مەرجێ دوویێ گووتێ شوی ب من بکەی یان ببیە یارامن!! نەسرین ب هەمی باوەریڤە رادبیت تف دکەتە سەروچاڤێن راگری و گوتێ : مرۆڤێن بێ شەرف یا ژ وانڤە تەڤ مرۆڤ د بێ

شەرفن! ئەز کچا کوردامە و شەرەفا من ژ بەژنا تە و هندی ئێکێ تە بلندترە، هەرە ڤی بازاری ژ لێڤ و دەڤێن خۆ بکە، نە ژنەکا کورد، رەتکرنا وێ بۆ داخازێن ڕاگری ل باژێرێ مۆسل دەرووبەران بەلاڤ ببوو، ڕاگر ژی پسمامێ (ئەبو قۆسەی) بوو، لەورا هەول ددا تولا پسمامێ خۆ ژ ڤێ کچا کورد ڤەکەت، پشتی مرنا بابێ وێ ڕوژەکێ دچیتە ل سەر گورێ بابێ خو، زەلامێن (ئەبو قوسەی) ئەو رەڤاند و پاشان ب کریترین شێوە کوشتبوو، تەرمێ وی ژی دبنە نۆژدارییا دادوەری ب زوری ژی وەکی کەیسەکێ شەرەفێ هژمارتن، پاشان شارەدارێ ئەو ڤەشارت و مالا ئەوێ ب جهێ ڤەشارتنا ئەوێ ئاگەهدارکرن.(چەلکی، ٢٠٢٥: ٥٧- ٦٢). ل ڤێرەدا نەسرین نوینەرا کەرامەت و پاقژییا ژنا کورد دکەت، دڤێت بۆ بەرامبەر دیاربکەت، کو زانست و جوانی بۆ فرۆشتنێ نینە. لەورا ب هەمی شێوەیان بەرامبەر ڕاگرێ کۆلێژی ڕاوەستیا بۆ بەرگریکرنێ ژ کەرامەتا خۆ، هەروەسا دڤێت زانکۆ جهێ زانست و مەعریفەتێ و ڕەوشتی بیت، لێ هندەک ژ پلەدارێن ڕژێما بەعس زانکۆ وەکی دامەزراوەیەکا حزبێ سەرەدەریێ دگەل کر بوو، بۆ حەزو ئارەزوویێن خۆ یێن چەپەل بکاردهینا.

هەروەسا ڕژێمێ دویڤچوونا ئەوان کەسان دکر یێن ژ لەشکەرێ د ڕەڤین یان ژی بەشداری ڕێکخستنێن حزبێن کوردستانی دکر، هەر ژ زاردەڤێ (سەرکیسیانی)، ڕومانڤیس بەحسێ ڕەمیکرنا دوو گەنجێن ئێزدی دکەت، ژێ وان نیزیکی (٢٥) سالیی بوو، چبوونە وێ دەڤەرێ بو کاری، لێ وەسا دیاربوویە، کو بەرپرسێ ڕێکخراوا بەعس یێ دەڤەرێ مسلاوی بوویە و یێ توندرەو بوویە د درەهەڤی کورد و کوردێن ئێزیدی دا، چەند جاران گووتیە دا چەند خوەش بیت ئەگەر عیراقێ کورد و ئێزدی لێ نەبان. وەسا دیارە ئەڤی کابرایی تومەتێن سیخوری داینە پال ئەڤان هەردوو گەنجان، لەورا ڕژێمێ گرتبوون و دەمێ ڕەمیکرنا ئەوان دا، هەمی خەلکی کۆم دکەن و ئەفسەرەکێ ڕژێمێ ب کرێت بەحسێ ئەوان دکەت دبێژیت: ((**هوین ڤان هەر دوو خرابکاران دبینن، ب دەستێ خوە ئیماژەکرە دوو خورتێن پشتا وان دایە دیواری و دچاف بەستی. دوژمنێن دەولەتێ و سەروکێ قۆماندارن، دوژمنێن ئول و نەتەوا مەنە، ژ جوهیان پتر دوژمناتیا مەدکەن، دوژینا دبێژنە پێغەمبەرێ مە، ..ز یا ژ هەووڤە ئەڤە یێن کارکەرن یێن هاتین بۆ زاروکێن خوە کارکەن؟ مانە هوین هوسا هزردکەن؟ ئەڤە سیخورێن مەجۆسانە، دگەل خرابکارێن بارزانی و تالەبانی مل ب ملێ لەشکەری مەجۆسان هێرش دکەنە عیراقا مە... ڤان هەر دوو خرابکاران ل باب ئەلجدید بۆمبەکا دەمکری چاندبوو، دوو پولیسێن نۆبەدار شەهیدکرن، ب ڕێنمایی و هاریکاریا وان چەند چەندین ترسنۆکێن ژ بەروکێن شەری رەڤین.. هەڤ هەردووکە سەروکاتییا گروپەکێ چەکدار دکەن ل ناڤ باژێران و لەشکەرێن سەرپێچیا خزمەتا لەشکەری کرین ب کۆژمەکێ پارا دگەهینن سوریا هەتا تورکیا... یا ژ هەموویان نە بەرئاقلتر بۆ ... دەما گوتی: ئەڤێن هوین دبینن، تەڤنێ ریکخراوەکا نهینی یێ رستی ل دەوروبەرێن زیندانا موسلێ یێ ڤەهاندی بۆ چاڤدێری کرنا زیندانێ و دیارکرنا جهێن خرابکارێن ب هلاویستنێ هاتینە گونەهبارکرن، دیاربکەن**)). (چەلکی، ٢٠٢٥: ٦٦-٦٧) ئەڤ چەندە ژی ل دەڤ بەعسیان هەبوو دەمێ ئەنجام دانا کۆمەلکۆژییەکێ یان تاوانەکێ ل دەستپێکێ، دا قوربانیێن وێ ڕویدانێ تومەتێن بێ بنەما بۆ دروستدکەن، وەکی تومەتێن ئایینی و نەتەوەیی، بکارهینانا ئایینی ژبۆ بەرژوەندیێن خۆ یێن سیاسی. هەروەسا پەیامەکا دیتر ل پشت ڕەمیکرنا ئەڤان گەنجان، مەبەستا بەعسیان ژ کومکرنا خەلکی ژ بو تەماشەکرنا رویدانێن ب ئەڤی شێوەی پتر بۆ ترساندنا هەمی خەلکی بوویە، ئەڤەژی د چیتە چارچوڤێ کونترۆلکرنا خەلکی

ب رێکا ترسێ، بێدەنکرنا خەلکی یە دا ئەو هەست ب بێ دەستهەلاتیێ بکەن بەرامبەر ئەو کارێن نە دروست و نە دادپەروەر یێن کو ئەو ئەنجام ددەن.
رژێمێ ل سەر بچویکترن تشت ژی خەلک دگرت و بەرزەدکر کەس نەدوێریا گوهداریا ڕادیویا کوردی ژی بکەت، ڕومانڤیس ژ زاردەڤێ (سکرتێرێ) سەرکیسیانی چیرۆکا (بابێ دلۆڤی) بۆ مە دیاردکەت دبێژیت: ((**جیرانێ مە ئەبۆ دلۆ ل سەر گوهدانا ڕادیۆکا کوردی هاتیە گرتن و هەتا ئها ئەڤرۆ ژی تشتەکی ژێ نزانن! دایکا دلۆڤی ئێڤاریەکێ هاتە مالا مە ب دلەکێ خاست پرسیارەکێ لێ بکەم، کا ب چ سەرچوو؟ ئەبۆ دلۆ باشترین جیرانێ مەبوو، مالەکا بێ ئاریشەبوو..**)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ٧٧). رژێمێ گوهداریکرنا ڕادیوکا کوردی ب یاخیبوون دژی دەستهەلاتا خۆ دهژمارت، هەر وەکی دیارە بەحسێ ئێزگێ شورەشێ یە، چونکی رژێما بەعس نە دڤیا کەس چ ژ دەنگوباسێن پێشمەرگەیی ل چیایی بزانن.
ل وی سەردەمی ل عیراقێ ب گشتی ژیان یا نەخۆش و ئالۆز بوو ژ ئەنجامێ شەرێ وێرانکرێ دناڤبەرا عیراقێ و ئیرانێ خەلک د ڕەڤێ قەستا وەلاتێن دەوروبەر دکر ((**درێژبوونا شەرێ عیراقێ و ئیرانێ و نەبەلیبیا چ ئاسویێن ڕاوەستانا شەری خەلک بێزاکربوو، هەرکەسەکێ ڕێکەک دیتبا بو خۆە ژ عیراقێ ڕەڤت، دەڤەرێن رزگارکری ل کوردستانێ ببوون پەناگەهێن ئارام بۆ کەسێن نەدخاستن پشکداری شەرێ وێرانکەر ببن. بازارێ ب قاچ برنا ڤان کەسان بۆ تورکیا و ئیرانێ گەرم ببوو**)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٥٦). دەمێ خەلک دبینیت، کو شەر ب دوماهیک ناهێت ئەو توشی بێ ئومێدییا جڤاکی دبن و ترس و خەمۆکی بەردەوام جهێ خۆ دناڤ جڤاکی دا دکەت. هەروەسا ژلایەکێ دیترڤە ئەوان نەدڤیا بۆ ڕژێمەکا دکتاتور شەری بکەن و خۆ بدەنە کۆشتن، ئەوان ئەڤ شەرە ب شەرێ خۆ نەدزانی، تنێ ئەوان دڤیا دناڤ وەلاتێ خۆدا وەکی مرۆڤ بژین، گاڤا ئەڤ چەندە نەدیت، نەچاربوون قەستا پەناگەهێن ئارام بکەن. پەنابرنا خەلکی ب تایبەت ژی گەنجان بۆ دەڤەرێن ژێر دەستهەلاتا پێشمەرگان دا، کو ئەو دەڤەر ببونە پەناگەهێن ئارام ژبۆ کەس و ڕەنگێن جیاواز ئەوێن نەدڤیا ل ژێر دەستهەلاتا بەعسیان دا بن.
ڕژێمێ هەول ددان هەمی پالپشتیێن دارایی ژبۆ پێشمەرگان نەهێلیت، لەورا دەست ب هەوا ڤالاکرنا گوندان کر. د دەستپێکا شورەشا گولانێ، وەکی ڤەگێرێ ڕومانێ ژ زاردەڤێ پالەوانێ ڕومانێ شێروی دیمەنەکێ بومە دیاردکەت ((**ڕێزە گوندێن پشت جادێ و نێزیکی جادێ هەمو هاتبوون ڤەگوهازتن، بەس ڕێک ددا جوتیاران زەڤیێن خوە یێن دەوروبەرێن جادێ شین بکەن، ژ ئێڤاری هەتا ڕۆژا پاشتر قەدەغەبوو کەسەک لێ بمینیت**)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٨٦)
چونکی گوند هێمایێ شورەش و پشتەڤانیا پێشمەرگەیی بوون، ب ڤالاکرنا گوندان ڕژێمێ دڤیا بوشاییەکێ دروست بکەت، دا چ کەس هاریکاریا پێشمەرگان نەکەن، کو ئەڤەژی دبێژنێ هشکرنا ژێدەرێ جڤاکی و دارایی یێ شورەشێ، کو ئەڤەژی هەم ڕێکخوشکرن بوون دا هەر تشتەک ل ژێر کونترۆلا ئەوان بیت. هەر ژ زاردەڤێ پالەوانێ ڕومانێ دەربارەیی ڕاکرن و ڤالاکرنا گوندان بەحسێ دەڤەرا زاخۆ هەتا کانێ ماسێ هاتییە، دبێژیت:((**پشت جادا سەرەکی هێزێن حوکمەتێ لێ نەبوون، پشتی نسکۆیا ئیلۆنێ حوکمەتێ هەمی گوندێن شریتا سنووری ڤەگوهازت بوون، ب دەڤەرێن لەشکەری هەژمارت بوو، لێ مە دگۆتێ دەڤەرێن رزگارکری!**)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٥٦)
بەرێ پروسەیا ئەنفالان ڕژێمێ ب ڕێیا جاش و سەرۆک جاشان داخاز ژ خەلکی کرن، کو وەرن خۆ ڕادەستبکەن، کو ل جهەکێ ڕومانێ دا هاتییە: ((**ژلایێ سەرۆک جاشێن دەڤەرێڤە ژ پیلکێن خوە ب نهێنیڤە بۆ دلخوازێن خوە هنارتبوون و دگوتن: بەری هەوا ئەنفالان**

دەستپێبکەت، وەرن خوە رادەستی حوکمەتێ بکەن)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٣٥) ئەڤ بانگەشەیا خۆ رادەستکرنا خەلکی ژی فێلەک بوو ڕژێمێ ل خەلکی کری، پشتی هینگی هەمی گرتن و کوم کۆژکرن، دەمێ شێرۆ دگەل چەند کەسان ب ڤێلا جاشان خو رادەست دکەن، دیمەنێ کۆشتنا پیرەمێرەکێ ب نا ڤ سال ڤەچووی بۆ مە ڤەدگوهێزیت، دەمێ هاتینە گرتن و کرینە دترومبیلێ دا ئەو پیرەمێرە لاڤە بخۆ ژ خودێ دکرن ئەفسەرەکێ گووت ئەو تو نفرینا دکەیی ئاخڤتنێن کرێت گووتنێ دەبانجا سمێت ل بەر تەنشتا خۆ کێشا دەر و گولەک ل تەختێ ئەنیا وی یا کەڤەر دا و جهێ سوجدێ بۆ خالەکا رەش، خۆینا وی ب سەر مەدا بەلاڤەبوو.(چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٧٦). ل ڤێرەدا ڕژێمێ سەرۆک جاش وەکی ماسکەکێ بۆ خۆ بکارهینان، ئەوان بەلێنا پاراستنێ دا بۆ خەلکی، وەل خەلکی کر، کو بنە نیچیرەکا ب سانەهی و بکەڤنە دناڤ کۆمکۆژیان دا، و ئەڤەژی شکاندنا پەیمان و بەلێنان پەیوەندییا ب لایەنێ ئەخلاق ڤە هەیی، کو ڕژێمێ دڤیا دناڤ جڤاکی دا نەهێلیت.

٢- ٢- ژیان دناڤ شورەشێ د ڕۆمانا "بێسەرۆشوین" دا :

٢-٢-١- ژیانا خەلکی دناڤ شورەشێ د ڕۆمانا "بێسەرۆشوین" دا:

ئەو دەڤەرێن پێشمەرگە لێ بالا دەست، گەلەک جاران ب دەڤەرێن رزگارکری دهاتنە ناڤ کرن، خەلکێ ئەڤان دەڤەران رۆلەکێ مێژوویی گێرایە، بووینە ئەزموونا خۆ رگرییا شورەشێ، گوندنشینێن ئەڤان دەڤەران ب تنێ خۆجهی نەبوون، بەلکو سەنگەرێ پشتێ یێ شورەشێ بوون، ب رێیا دابینکرنا پێدڤیێن دارایی وەکی خارن و ڤەخارنا پێشمەرگەیی، دیسان ل دەمێ هێرش دهاتنە سەر دەڤەرێ، خەلکێ گوندان وەکو هێزا بەرگری مللی دەست ددان تڤەنگان و مل ب ملێ پێشمەرگەی بەرگری ژ ئاخا خۆ دکر. یا ژڤێ ژی گرنگتر پشتەڤانیا مەعنەوی بۆ پێشمەرگەیی، وەلێ کر وەکی داربەرێ یێ ب هێز بیت، ئەگەر ئەڤ پشتەڤانییە نەبا پێشمەرگە وەکی هێزەکا نەتەوەیی نە هاتە مەیدانێ، دا وەکی گروپەکێ چەکدار بیت و نەزێدەتر، کەواتە ژیان دناڤ شورەشێ دا تێکەلیەک بوو ژ ڤیانا خەلکی و گەرم و گوڕیا وی بۆ خەباتا نەتەوەیێ وی، دگەل خەبات و خوڕاگرییا پێشمەرگەیی هەردووک تەمامکەرێن ئێک بووینە، د ئەڤێ روماناێدا ل چەندین جهان دا، باس ل ژیانا خەلکی ب گشتی و پشتەڤانیا ئەوان بۆ شورەشێ هاتیە کرن، دێ ئاماژەیێ ب هندەک ژ ئەوان لایەنان دەین.

ڕەوشا ئەوی سەردەمی گەلەک یا ئالۆز بوو، سەردانا کەس و کارێن پێشمەرگان بۆ وان گەلەک ب زەحمەت بوو، دڤیابا گەلەکا یا نهێنی با، بەهرا پتر ئالاڤێ پەیوەندیێ دناڤبەرا پێشمەرگان و کەس وکارێن ئەوان نامە گهورین بووینە، وەکی ل زاردەڤێ شێروی بخۆ هاتیە ڤەگۆهاستن **((ئاخ دایکێ نوکە تو ل کیڤەیی و کی سەرەگوهیا تە دکەت. ئەڤێ سێ سال تمام بوورین، من تو نەدیتی، چەند من نامەک یان سلاڤەک بۆ تە هنارتبا، بەرسڤا تە تنێ ئەوبوو: کورێ من تو بۆ خوەی ساخبە، قەت خەما من نەخوە، ئەز گەلەکا باشم))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٥). ل ڤێرەدا شێرو هەست ب بەرپرسیارەتیێ دکەت، ژلایەکێ گەهشتیە شورەشێ و دڤێت بەردەوامیێ بدەتە رێکا بابێ خۆ یێ شەهید، ژلایەکێ دیترڤە هەست ب هندێ دکەت، کو دەیک و خوشکێن خۆ بتنێ یێن هێلاین، کەواتە شەر ب تنێ ل بەرێن شەری نەبوو، مەزنترین شەر د دلێ دەیکێ دابوو و دگەل ویژدانا شێروی، شێرو پێشمەرگەیەکێ ئاسایی نەبوو، بەلکو کورە شەهیدە و یێ دل تەنگە، خەما دەیکا وی ژبۆ وی ژ گولیەکا دوژمنی ب ئازارتربوو، نفیسەری ڤیایە وێنە و چیرۆکێن ژیانا سەختا پێشمەرگەیی و مالباتێن ئەوان بۆمە ڤەگوهێزیت. پشتی شێرو چەندین بزاڤ کرین و نامە بۆ مامێ خۆ فرێکرین بۆ دیتنا دەیکا خۆ **((پشتی چەندین بزاڤ و داخازا مامێ**

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ١٠

من ب چ رەنگی هەیی رازیکر، بهێتە سەرەدانا من، ئەوژی تنێ نیڤ رۆژەک بوو، ل بارەگایێ کومیتا شێخان ل سێدەرابوو، وەسایا بلەز بوو... هەڤالێن من ترانە من دکرن و دگۆتن دیارە دایکا تە یا هاتیە ئاگری! و چەندین ترانێن دی، هندەکا ژی دگۆتن: ها دێ گەنگی ژووردا چی و مەهێلی دا ل مویسلێ تە بکەن زاڤا و پشتا خوە دەیە مە و مالا خالەتێ! من بەرسڤێن وان نە ددان چونکو هەتا رادەکی دمافداربوون، گەلەک هەڤالێن مە پشتی دایبابێن وان دهاتنە سەرەدانێ و دزڤرینەڤە، گەلەک ڤەنەدکێشا دا بێژن فلان پێشمەرگە چوو خوە تەسلیم کر و بوو جاش!! چیرۆکێن ب ڤی رەنگی ئەم گەلەک بێزار کربووین)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٥-٢٦).
هاتنا دەیکا شێروی بۆ دیتنا کوری خۆ جورە پارادوکسەک پەیداکرییە، بۆ شێروی هاتنا دەیکا وی جهێ کەیف خوەشیێ یە، پشتی ڤەقەتیانێ ب دیدارا دەیکا خۆ شاد دبیت؛ لێ بۆ هەڤالێن شێروی ژێدەرێ نەرەحەتیێ، چونکی گەلەک جاران ئەڤ سەرەدانە تەسلیم بوون ل دویڤدا دهاتن. ئەڤ گۆت گوتکێن دناڤ شورەشێ دا بەلاڤ دبوون، بۆ جهێ نەرەحەتیا پێشمەرگێن دلسوز، چونکی ئێک ژ پرنسیپێن پارتایەتیێ ئەو یێن فێرکرین بەرژەوەندییا گشتی یا شورەشێ ل سەر عاتیفا خێزانێ دکەڤیت هەر چەند بۆ پێشمەرگەیی، یا ب ئازاربیت.
ژیانا گوندان ل دەمێ شورەشێ جورە سادەییەک تێدابوو، هەردەم ئەڤ چەندە ل بیردانکا شێروی دا جهێ خۆ گرتبوو، دەمێ شێرو ب بریندارى ل (یاکوبیانی) دبیتە مێهڤان، دەمێ روژا ل دویڤدا دمینیتە بتنێ ئێک ژ پەردەیا پەنجەرا ژوورا جێگری نوژداری سەرنجا وی ڕادکێشت، کو یا خەملاندی ب وێنەیێ چیایەکێ بلند و ئاڤێ سینگێ وی یێ شەقکری و کرییە دوو پشک و کولیلکێن جورا و جور چار پەز کویفی یێن شاخ قلوز ل بنیا چیایی چەرینە و ئێکێ ژ هەمیا شاخ قلۆزتر خۆ ژ وان ڤەدەرکرییە و دویر مێزە دکەت، هەر وەکو یێ زێرەڤانیێ دکەت، ئەگەر گورەک یان نیچرڤانەک دیت، دا هەڤالێن خۆ ئاگەهداربکەت! ئەڤ وێنەیا شێرو برە ژیانا وی یا پێشمەرگایەتیێ ئەو برە گوندێن هەردوو بنارێن چیایێ مەتینا و گارەی و پتریا گوندێن دیتر پەردەیێن جوان وێنەیێن خەملاندی ژ خەزالا و کەو پەز کویفیان ... هتد ب دیوارانڤە هەلاویست بوون وەکی کەڤالێن هونەری بوون و جوانی و ئارامییەکا دەروونی دا مروڤی. (چەلکی، ٢٠٢٥: ٤١-٤٢). دەمێ دەیکا شێروی بۆ جارا دوماهیێ ب هەوارکی ل گوندێ (هاریکا شێخا) ل مالا (شێخ سەلامی) شێرو دیتی، چونکی دەنگوباسێ شەهیدبوونا ئەوی بهیست بوو، پشتی چەند روژان شێرو هات دەیکا خۆ و خانما شێخی دیتین یێ نانی دپێژن **((دەما من سلاڤ کری خالەت هوین چەوانن؟ هەر وەکی تو تاسەکا ئاڤا تەزی ب خافلەتیڤە بهاڤێژیە پالەکێ دخوهێرا ترشبووی، چەوان دێ هەلپەڤژت، وەسا دەیکا من و خالەت هەلپەڤژین... دمافدابوون کورێن هەردووکا پێشمەرگەبوون و هە رئێک ل بەرەیەکێ بوو مینا کێرۆ پەنیری بوون، لێ بابدۆستینیا مە ژ هەر ئایدۆلۆجیەکێ مەزنتربوو، پەیوەندیێن مرۆڤاتیێ هەر وەک خوە مابوون و بێهندانێن من هەر ل مالا شێخ سەلامی بوون و من وەک مالا خوە دهەژمارت))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٩٤). کەواتە حزبایەتیی یا جودا لێ جڤاک ئێک بوو، پەیوەندییا دناڤبەرا خێزانا شێروی شێخ سەلامی، ئاماژەیە بۆ هندێ، کو جڤاکێ کوردی خودان بهایەکێ وەسایە، باب دوستینی و خزمایەتی، چ دوبەرەکیێن ئایدۆلۆژی نەشێن ژ ناڤبەن، ڤێرەدا پەیامەکا دیتر ژی هەیە حەژێکرنا ئاخێ دلسوزییا خەباتێ خالا هەڤبەش بوویە، گرنگ نینە کا ئەو پێشمەرگە سەر ب چ حزب و پارتا کوردستانیڤە بوو؛ لێ گرنگ ئەوە هەردووکان ئێک دوژمنێ هەیی و خۆدان ئێک دوزو ئاخن، دبیت شێرو ل بارەگەیێ حزبا خۆ ئەرکێ خۆ یێ حزبی جێ بەجێ دکەت گرێدایی بریارو پرنسیپێن پارتا خۆیە، لێ ل مالا دوستێ بابێ خۆ سەرەرای دوو

ئایدۆلۆژیاییێن جیاوازن، مرۆڤبوونا خۆ دبینیت و هەردەم پەناگەهەکا ئارام بوویە بۆ شێرۆی، ئەڤەژی ئێک ژپالدەرێن مەعنەوی بوویە بۆ پێشمەرگەیی.
سەرەرای هندەک جاران ئەو گوندێن پێشمەرگان سەرەدانا ئەوان دکر، کێم حال و فەقیر بووینە ژلایێ ئابۆری ڤە، بەرامبەر ئەو چەندێ گەلەک مەردو مێهڤان دوست ژی بووینە، ژ زاردەڤێ کەسایەتیێ سەرەکی یێ رومانێ شێرۆی، کو دبێژیت: **((ژلایێ ئابووریڤە ژی بیووین بارگرانی ل سەرگوندیان، ژبلی بارەگایێن سەرەکی وەکو دن بژێویا مە ل سەر گوندیان بوو، گەلەک جاران ل هندەک مالان دبووین مێهڤان، ژ رەوشا وان مە شەرم دکر تێر نانی بخوین، وان هەر تشتێ خوە ب رویەکێ گەرم پێشکێشی مە دکر. ... هەر مالا مە پرسیار کربایە: خالەت هوین میهڤانا دحەوینن رەوشا وان یا ئابووری چەندا خراب بایە ب رویەکێ گەش و گوتنێن تام هنگڤین دا بێژن وەی ل سەر سەرێ خالەتێ هاتن، مال مالا هەوەیە، هوین سەر چاڤێن من هاتن، داوو ما ئەڤە پرسیارە، مێهڤان مێهڤانێن خودێنە!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٩٧-٩٨).
سەرەرای هندێ، کو گەلەک جاران ئەڤ گوندە ل ژێر ئابلوقەیا ئابۆری بووینە، لێ ئەوان هەرتشتێ خۆ دناڤبەرا خۆ و پێشمەرگەیی دابەش دکر، ل دەڤ ئەوان خەبات و بەردەوامیا شورەشێ و پشتەڤانییا ئەوی ژ تێربوونا زکێ خۆ و زارۆکێن خۆ گرنگتر ددیت، چ سنۆر دناڤبەرا پێشمەرگەیی و خەلکێ ئەڤان گوندان نەبوو، هەردەم پێشمەرگە ب خودانێن مالێ دهژمارتن و چ جاران وەکی مرۆڤێن نامۆ و بیانی سەرەدەریی دگەل نەدهاتەکرن، بەلکو ئەوان گوندان ژی خۆ بەشەک ژ شورەشێ ددانان. ئەڤە وێنەیێ رومانڤیسی بۆمە کێشایی هەرچەندە پێشمەرگە ژلایێ رژێمێ ڤە وەکی کەسەکێ یاخیبووی و تێکدەر دهژمارت؛ دەڤ خەلکێ گوندنشینێن کوردستانێ ب پارێزەرێ کەرامەتێ دهژمارتن. هەر ل سەر مەردینیا خەلکێ ئەڤان گوندان، هەتا دەمێ بەری پرۆسەیا ئەنفالان، دەمێ خەلکی ئەڤ دەنگوباس زانی گەلەک ژ ئەوان دەست ب بەردانا گوندان کر، مالەک ل سەر چوونێ بوو دا مالا خۆ بارکەن بەرەڤ (حەفت تەنیێ) چن، شێرو ل سەر ئەڤێ دیمەنی هەلدبیت، هەمی تشتێن خۆ یێن ل هێسترا خۆ بارکرین، بتنێ قازانجەک یا ل سەر کۆچکی بۆ خارنێ پشتێ (شێرۆی) سلاڤ کرن و پسیارکر ژێ کر کا دێ کیڤە چن، دووبارە دڤیا بگەهیتە هەڤالێن خو یێن پێشمەرگە، یێن قەستا مالەکا دیتر کری، ب ڤی شێوەی بەحسێ مەردینیا خودانێ مالێ دکەت دبێژیت: **((... چەوا چاڤێن زەلامی بمن کەفتن، ب تورەیڤە گۆت: دێ کیڤە چی، ژکەرەما خوە بزڤرەڤە، دێ مە هەر پاریەک هەبت، پێکڤە بخوین!**
-گەلەک سوپاس، هوین یێ ل سەرچوونێ، دێ چم مالا هەڤالێن من لێ!
- دبێژم بزڤرە ئانکو بزڤرە! ب بەرمنڤە هات و نەچارکرم ل جەم وان بینم)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٥٢).
ل دیالوکا دناڤبەر شێروی و سنێلەکێ سێزدە سالی ل گوندەکێ ئەو لێ بووینە مێهڤان هەر وەکی دوییشکی یا ب کەسەکێ ڤەدایی، ئەو ژی داخاز ژ شێرۆی دکەت کا چ نوژدار یان برینپێچ دگەل هەوە نینە، پشتی شێرۆ بۆ دیاردکەت، کو چ دگەل نینە ئەو دبێژیتێ: **((هوین کۆمەکا پێشمەرگان ل ڤان جهان دهێن و دچن و شەران دکەن و دبێ دختۆر و برینپێچن، ئەڤە چ خەمسارییە هەوە هەی!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٠٤). هەر وەکی ل وی سەردەمێ شورەشێ کێماتییا نوژدار و برینپێچان دناڤ ئەوان دا هەبوویە، پەیام و رەخنەیا ئەڤێ بۆ سەرکردایەتیا شورەشێ بوویە، کو ب دیتنا ئەوی د خەمسارن د دەرهەڤێ ژیانا پێشمەرگان دا. سەرەرای نەبوونا نەخوەشخانە و بنگەهێن تەندروستی ل ئەوان گوندان، گەلەک جاران قوتابخانەیێن ئەوان

گوندان ژی د هاتنه گرتن، د بەردەوامیا دیالوکا شێروی ئەوی سنێلەیی پرسیار ژێ کر ئایا کا دچیته خاندنگەهێ دبێژیت: **((- دچووم! ئو نوکه؟**

- دەولەت سەرێ هەوە، حوکمەتێ دەرگەهێ خاندنگەها مە پێ گرتی، یێن کەسەک ل باژێران هەیی زارۆکێن خوە یێن هنارتینە جەم وان و یێن وەکی مەژی کۆلانان دپیڤن!)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٠٥). ئەڤە ژی ئەم دشێین وەکو جینۆسایدەکا هزری پەروەردەیی وێنە بکەین، رژێمێ وەک سزایەکێ ب کۆم ل سەر جهنشینێن گوندان دسەپاند، زانست و فێرکرن وەکی بارمتەیا سیاسی سەرەدەری دگەل دکر، کەواتە ئەگەر ئەو دگەل شورەشێ بن و پشتەڤانییا ئەوێ بکەن دێ زاروکێن ئەوان نەخویندەواربن.

ژیانا گوندان یا بێ بەهر نەبوو، ژ هەبوونا شەرو شۆران دناڤبەرا گوندییان چ ل سەر ئاڤدانێ بیت یان خۆیدانا پەزی بیت، رومانڤیسی ڤیایە هەمی کوژێین ژیانا گوندان دئەوێ قۆناغێ دا بۆ مە وێنەبکەت، کو بەهرا پتر ئەڤ ئاریشە ژی ب رێیا کۆمیتەیێن حزبی دهاتنە چارەسەکرن، کو شێرو ژی ژلایێ بارەگایێ (سێدەرا) بۆ بابەتەکێ گریدایی چالاکیان هاتبو داخازکرن، دەمێ گەهشتیە وێرێ کوم کومێن پێشمەرگەهان و چەند گوندیێن وێ دەڤەرێ دیتن پسیاردکەت چ چێبوویە؟ مامەک بەرسڤا وی ددەت **((پیر سەرا خویدانا پەزی دوو خۆرت ب شەر چوون و ئێکێ بەرەکێ ل سەرێ پسمامەکێ مەدای، پێ دنابەینا مرن و ژیانێ دا، نۆژدار دبێژیت ئەگەر هەتا سوبەهی نەمرت، چلێ ناهێت، دێ رابتەڤە! دەستێن خوە بلندی عەسمانی کرن و گوت، خودێ ئەم ڤیاین، رەوشا وی بەرەڤ باشترە. د رەوشێن هوسادا نابت مرۆڤ سەرگەرمێ بکەت، لێ کی دێ جەحێلێن ڤی زەمانی گرت، هەر ئێکێ تڤەنگەکا ل ملی و محمەد پاشای ب کتەکا سمبێلا خوە حساب ناکەت))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٥٨) ل ڤێرەدا دیاردبیت ل ئەوان دەڤەران شورەش و سەرکردایەتیا شورەشێ پێکهورگێ دەولەتێ و دادگەهان بوویە، ئەڤەژی دزڤریتەڤە بۆ باوەرییا گوندنشینێن ئەوان دەڤەران، شورەش ببو جهێ بریاردانێ و چەسپاندنا دادپەروەریێ، هەلگرێ پەیاما ئێک رێزی دناڤبەرا خەلکێن ئەوێ دەڤەری دا بابەت نەگەهیتە خویندارێ و تولڤەکرنێ.

ژبلی مژیلبوونا خەلکی ب ژیانا جوتیاریێڤە، بەشەک ژ ئەو خەلکێ نێزیک سنورێ تورکیا بازرگانیا پەزی و گیانەوەرێن دیتر دگەل کوردێن باکور دکر، رومانڤیس دیمەنێ دیالوکەکا هندەک ژ گوندیێن گوندەکێ دەڤەرا بەرواری بالا بۆمە ڤەدگوهێزیت **((سنوورێ تورکا پێ نەخوەش بووی، جەندرمە ئیدی ب پیچەکێ رازی نابن، گوندیێن ل رەخێ دی پێ سنووری بۆ جەندرما یێن بووینە جاڤێ سیێ هەڤ پشکێن وان، ل رەخێ مە ژی باج یێن زێدەکرین هەما یێژە قازانجێ مە هەمی بۆ وان دچت))**. (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٧٨). ل ڤێرەدا جەندرمە وەکی هێزەکا بیانی بتنێ ب بەرتیل و سەرانەیێ رازدبوون هەمی دەما مەترسی بووینە سەر ژیان و بازرگانیا ئەوان گوندنیشنان، ئەڤە ئێک وێنەک بوو ژ ژیان و بارگرانیا ئەوی سەردەی خەلکی هەول ددا ب رێگا بازرگانیا ئاژەلی ژیانا خۆ دابین بکەن. لێ سنورێن ئەوان مەیدانا باج و سەرانەیا بوویە.

لەشکەرێ رژێمێ نە بتنێ مەترسی بوویە، ل سەر پێشمەرگان، بەلکو ل سەر هەمی خەلکێ ئەوان دەڤەران بوویە، شێرو و هەڤالێن خۆ دەمێ هێلیکۆپتەرەکا دوژمنی دئێخن خەلکێ دەڤەری هەمی ب وێ چالاکیێ کەیف خۆش دبن، چونکی ئیدی ئەو نەشێن ب نزمی ب فرن، چونکی ترسەکا مەزن ل هەمی دەڤەرێ بەلا ڤەببو تایبەت پشتی چیرۆکا زاڤایەکێ ل دەڤەرێ بەلاڤ بووی ب ئەڤی شێوەیی **((چیرۆکا زاڤایەکێ بوو، ل سالا چووی رویدا بوو ... چار رۆژا پشتی شەهیانا**

وی، چوبوو جۆتی، ژبەر دەنگێ تراکتۆرێ گوە ل دەنگێ هێلیکۆپەرێ نەبوو، چاڤێن وی ل خەتا کێلانێ بوو، وی هند دیت هێلیکۆپەرەک یا ل بەرامبەر وی ڕاوەستای و دوو لەشکەران خوە هاڤێت وکرنە دهێلیکۆپەرێ دا و ل هنداڤ گوندی هاڤێتە خارێ...)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٩٢).ل ڤێرەدا ئەگەرێ کەیف خوەشییا هەمی گوندیان بۆ کەڤتنا فرۆکەیەکا دوژمنی، بۆ هندێ دزڤریت، فرۆکە ژلایێ دەروونیڤە ببونە هێمایێ ترساندن ومرنێ ل دەڤ خەلکی، هەروەسا کۆشتنا تراژیدی یا جوتیارەکێ، ب شێوەیەکێ دڕندە دویر ژ هەمی پرەنیسپێن مرۆڤایەتیێ، ئەڤە کوپیتکا فاشیزما ڕژێما بەعەس بۆ مە ڤەدگوهێزیت.

پشتی شەرێ دناڤبەرا عیراقێ و ئیرانێ ڕاوەستیایی، ئێک ژ پشتەڤانێن شورەشێ ئیران بوویە، ب پێکهاتنا دناڤبەرا هەردوو دەولەتان، ئیدی ئەو پشتەڤانییە نامینیت، هەروەسا دەمێ شەریدا عیراق زێدەتر مژویلی بەرێ ئیرانێ بوویە، لێ پشتی ڕاوەستینا شەری فۆکسا وێ کەتە ل سەر دەڤەرێن کوردی و دەست ب پرۆسەیا ئەنفالان کر. ل جهەکێ ڕومانێدا ب ڤی شێوەیی بەحسێ ڕاوەستینا شەری هاتییەکرن: **((دێ کەرەم کەن، ئیران و ئەو پێکهاتن و ئەم ژێ کرینەڤە برایێن ماری! هەکە ئێک ژمە پرسیارا جەنابێ هەوە کربایە و گۆت بایە، ئەگەر شەرێ وان ڕاوەستیا، دێ چارەنڤیسێ مە چ بت؟ هوین دا خوە ترش و تەحل کەن و بێژن: خەباتا مە چ پەیوەندی ب شەرێ وانڤە نینە، دوو تشێن ژێک جودانە، شەر ب ڕاوەستیت ژێ ئەم دێ بەردەوامیێ دەینە خەباتێ!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٦١-٢٦٢). ل ڤێرەدا ئاماژەیە بۆ هندێ، هندەک ژ شورەشگێر و پێشمەرگان ژێ نە درازینە، ب دیتنا ئەوان نەدەبوو پشت بستن ب هێزەکا دەرەکی بهێتەکرن و هەمی هیڤیێن خۆ ل سەر ئاڤا بکەین، چونکی ئەو هێزان چەندین جاران خیانەت بەرامبەر دوزا مللەتێ کورد کرییە.

٢-٢-٢- ژیانا پێشمەرگایەتیێ دناڤ شورەشێ د ڕۆمانا (بێسەرۆشوین) دا:

ژیانا پێشمەرگاتیێ د ناڤ شورەشێ دا بتنێ هەلگرتنا چەکەکێ نەبوویە، بەلکو وەکی قوتابخانەیەکا خۆ ڕاگرێ بوویە، ئەو فێری گەلەک تشتان دکر، وەکی ڕازیبون ب خارن و ڤەخارنەکا کێم و سادە، یان قوربانی دان ب مال و خێزانێن خۆ چونکی وی دزانی چوونا ئەوی بۆ چیایی دێ خێزانێن ئەوان هێنە گرتن و ئێشاندن ... هتد هەروەسا ژلایێ کارێ پارتایەتیڤە فێری هندێ ببو پابەندی بریارێن سەرخۆدا بن چ بەبرسێ وی بیت یان بریارەکا سەرکردایەتیێ بیت چ دەمێ شەری دا بیت یان ڤەگوهاستنا وی بۆ جهەکێ پێتڤی تر، ئەڤ تەوەرێ ڤەکۆلینێ دێ تەرخانکربیت بۆ ژیانا پێشمەرگاتیێ دەمێ شورەشێ دا و ڕەنگڤەدانا ئەوێ د ئەڤێ رۆمانێ دا.

ژیانا پێشمەرگەیان یا ژ ئالوزی و زەحمەتیان پر بوو ، دیتنا ئەوان بۆ خێزانێن ئەوان گەلەکا ب زەحمەت بوو، و دڤێت گەلەکا ب نهێنی بایە، (شێرو) دەمێ ژ دەیک و خیشکێن خۆ خەریب دبیت، نامەیەکێ بۆ مامێ خۆ فرێدکەت دا پرسیارا بارودوخێ ئەوان بکەت، شێرو دبێژیت: **((پشتی چەند رۆژا ب ڕێکا کۆمیتێ نامەکا گەلەک کورت بۆ من هات.... دەما من نامە ڤەکری، من دیت یا ژ جەم مامێ من هاتی، گەلەک کەیفا من و ب کاسۆتێڤە خاند، لێ چ نۆچە تێدا نەبوون، خوە بەحسی دایکا من و خیشکا و پسمامان ژێ نەکربوو، تنێ نڤیسی بوو هەردەما ئەڤ نامە گەهشتە تە، چار رۆژا پشتی ڤێ نامێ وەرە گوندێ سپینداری و ل مالا دۆستێ مە، چاڤەرێ مە بە))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٦).کەواتە پێشمەرگە ژبلی شەرێ سەنگەری و ئەوا ب ڕێیا چەکی دگەل دهاتەکرن؛ بەرامبەر وێ شەرەکێ دەروونی یێ بەردەوام دگەل دهاتەکرن وەکی دویرکەفتن و خەرییا خێزان زەحمەتییا دیتنا خێزان ئەوانە بوویە، دیدارێن ئەوان دڤیابا زور ب نهێنیی بان، چونکی هەر دیدارەک مەترسیا مرنێ یان زیندانکرنێ بۆ دەیک

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ١٠

و بابێن پێشمەرگەیی و خۆدان مالێ هەبوو. ژلایێ دیتر هەڤدیتنا ئەوان ل مالا دوستەکێ ئەوان ل گوندێ سپینداری ڕەهەندەکی سۆسیۆلۆژی گرنگ تێدایە، ئەوژی گرێدایی لایەنێ باوەرێ بۆ پرسەکا نەتەوەیی، کو گەلەک ژ خەلکێن ئەوان گوندان ژیانا خۆ دئێخستە مەترسیێ دا ژ بۆ هندێ دا چەند دەمژمێرەکان دەیکەک زارۆکێ خۆ یێ پێشمەرگە ببینیت، هەمی مالەکا کوردان ب مالا پێشمەرگەیی دهاتە دانان.

شێرو کەسایەتیێ سەرەکی یێ رۆمانێ، کورە شەهیدبوو، ئەوی دەیک و خویشکێن بتێ هێلابوون، و قەستا شورەشێ کر دا بەردەوامیێ بدەتە رێچکەیا بابێ خۆ ئەو ل دیمەنەکێ دا بەحسێ چەوانیا شەهیدبوونا بابێ خۆ دکەت دبێژیت: **((... بابێ من برێکا ئیرانیڤە ب دەستێ هندەک خوە فرۆشان هاتە شەهیدکرن))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٩) شێرو دڤیا دیاربکەت ب شەهیدبوونا بابێ ب خیانەت و سەر دەستێ خۆ فروشان، نابیتە رێگر کو بەردەوامیێ نەدەتە خەباتا وی بەلکو، ئەوی دەست ژ خێزانا خو یا بچیک کو دەیک و خیشکێن وی بوون بەردابوو، ژبۆ پاراستنا خێزانا مەزن کو وەلات و نەتەوەیێ وییە.

وەکی مە دیارکری ژیانا پێشمەرگاتیێ یا پری بو ژ زەحمەتی و ئالۆزییان، پێشمەرگە نە نڤستنا وی نە خارنا وی وەکی کەسەکێ ئاسایی بوو، دەمێ شێرو هەڤالێ خۆ ل گوندەکێ ل مالەکێ دبنە مێهڤان پشتی روینشتنێ و بهێنڤەدانێ هەتا خودانا مالێ ئاڤێ بۆ ئەوان دهینیت هەڤالێ شێرۆ د خەو چوویە **((خالەت هاتە ژوورڤە و هەڤالێ من ب وێ تدارەکێڤە دیت گوت: هەی بوتە نەمینم تێر خەو نەبوویە! و پاشی ل من زڤری: ببورن داوو چوو بووم ئاڤێ بینم)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٠٢)** یان هەر جهێن وان وەسا نەبوون لێ بنڤن داچن سەربانێ مزگەفتەکێ نڤن، ڤەگێرێ رۆمانێ د دیمەنەکێ دا بەحسێ نڤستنا پێشمەرگان دکەت: **((هەڤال هێشتا دخەبوون سەر بانێ مزگەفتا گوندی نڤست بوون))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٥١). ل ڤێرەدا ژلایێ سۆسیۆلۆژیڤە سەحەکەینە پێشمەرگەیی ئەوژی وەک مرۆڤەک پێدڤی ب خارنێ و ڤەخارنێ و نڤستنێ هەیە، ئەڤە هەمی کرینە قوربانی ئارمەنجەکا بالاتر، کو ئەوژی نەتەوەیە، هەروەسا نڤستنا پێشمەرگەیان ل سەر بانێ مزگەفتا گوندی ئەوێ چەندێ دگەهینیت کو چ دژایەتی دناڤبەرا خەباتا خاک و وەلاتی و بەهایێن ئایینیدا نینە، بەلکو مزگەفت ژی ئێک ژ جهێن ئارام بوویە بۆ شێرۆ هەڤالێن ئەوی یێن پێشمەرگە، زۆرجاران ئەوان نەڤیایە ژی ببنە بارگرانێ بۆ ئەوان گوندان و مالێن هەژار ب تایبەت ژلایێ ئێمناهیێ ڤە. سەبارەت خارنێ ژی ئەو گوندێن ئەوان قەست دکرێ دەمێ ل مالەکێ دبوونە مێهڤان، ئەگەر چەند بارێ دارایی یێ مالێ یێ نەخۆش با ژی، دا هەر خارنەکێ بۆ پێشمەرگەیی پەیداکەن ئەگەر خۆ ل سەر کیستێ خارنا زارۆکێن ئەوان ژی با، شێرو بەحسێ دیمەنێ مێهڤانبوونا خۆ ل مالەکێ دکەت، کو بارێ ئەوان یێ ئابۆری یێ ئالۆزبوو دبێژیت: **((.. . من تێ ئینادەر دایکا وان ب زارۆکێن خوەڤە یێن چووینە مالا خەزیری یان تییەکێ خوە دا خارن تێرا مە بکەت!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٠٨). ئەڤەژی ئێکە ژ قوربانیدانا بێ سنوری یا خەلکێ ئەوان گوندان بۆ پێشمەرگەیی ب تایبەتی ژی رۆلێ ئافرەتا کورد دیاردبیت ل پشتەڤانیا شورەش و بەرخودانێ، کو ئەڤە کۆپیتکا قوربانیدانێ بوویە برسیبوونا زارۆکان لێ تێربوونا شورەشێ، بەرامبەر ئەوێ ژی پێشمەرگەیی وەکی شێروی هەست ب ئازارو شەرمێ کرییە بەرامبەر رەفتارا ئەوێ دەیکێ، چونکی ئەوان هەردەم پێشمەرگە ب پارێزەرێ کەرامەت و وەلاتی ددانا لەورا مێهڤانەکێ ئاسایی نەبوویە و ب سەر ڤیانا زارۆکێن خۆ ئێخستیە، و ئەڤە ئێک ژ ساخلەتێن خەلکێ کوردە، کو هەردەم دچاڤتێرو مێهڤان دوست و نان دەهن.

گەلەک جاران دەمێ پێشمەرگان چالاکییەک ئەنجامددا، ئەو چەندە بەرچاڤ وەردگرت ئەگەر پێشمەرگەیەکێ ئێکانە یان کورە شەهیدەک دگەل ئەوانا با، زوی ب زوی بەشداری دئەڤان چالاکییان دا پێنەدکر، دیمەنەکێ رومانێ دا دەمی هەڤالێن شێرو ژلایێ ئەتریش دێ چنە چالاکییەکێ دژی رژێمی، بەرپرسێ ئەوان نەدڤیا شێرۆ دهێلا هێرشبرنێ بەشداربیت؛ لەورا ئەرکێ زێرەڤانیێ دایێ ل هێلا پاشیێ، نەک هێلا بەراهیکا شەری و هێرشبرنێ، ئەو ب ئەڤێ چەندێ رازی نابیت ژ زاردەڤێ شێرو هاتیە ڤەگوهاستن: **((بەرپرسێ مە گوتە من شێرۆ دگەل هەڤالا هەرە گەلێ قیامەتێ ، گەلەک تورەبووم من گوتێ دێ دگەل هەوە هێم..... هەڤال شێرۆ تو کورە شەهیدی و ئێکانەیی، پاراستنا تە ئەرکێ منە... دووبارە من گوتێ ئەز نە ئێکانەمە، هوین هەمی براێن منن))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٤٠) ل ڤێرە دا وەفاداری و شکۆیا شورەشێ د هێتە بەرچاڤێ مە، ئەڤ بەرپرسێ شێروی ویژدانا هەمی شورەشێ بوویە پاراستنا شێرۆی پاراستنا مێژوویا ئەڤێ بنەمالا خودان قوربانی یە، بەرامبەر ئەوێ شێروی ژی دڤێت ب کردار بسەلمینیت ئەو یێ هاتی بەردەوامیێ بدەتە رێبازا بابێ خۆ یێ شەهید، چونکی ئەوی خزمایەتیا خوینێ گهوری بۆ خزمەیەتیا ئارمانجان دەمێ هەمی پێشمەرگە و هەڤچەرپەرێن خۆ ب براێن خۆ ددانیت، هەروەسا رەتکرنا جوداکاریێ د ژیانا پێشمەرگایەتیێ دا.

د پرەنسیپێن خەباتا پێشمەرگاتەیی و پارتایەتیێ دا، ڤەگوهاستنا پێشمەرگەیی ژ جهەکێ بۆ جهەکێ دیتر ل دویف پێدڤیاتیێ تشتەکێ نورمال بوویە، هەردەم پێشمەرگە ژی یێ پێگربوویە، گرنگ ل دەڤ ئەوی خەبات و بەرخودان ج جهێ وەلات پێدڤی با ب چەک و گیانێ خۆ یێ ئامادەبوو. رومانڤیس ژ زاردەڤێ شێرو چیرۆکا بەرپرسێ ئەوی (مامێ ئەحمێ) ڤەدگوهێزیت **((د خازم یێژمە هەوە بۆ من سەربلندی بوو کو ئەڤە بۆ دەمەک دگەل هەوە خەباتێ دکەم.... هیڤی خازم ل سەر ڤێ سوزا خوە بمینن، ئەز ژی سۆزێ ددەم هەوە ل سەر ڤێ رێبازێ یێ بەردەوام، هەتا رۆژا شەهید دبم، ب خاترا هەوە بمینن بخێر.! پەیڤا وی ئەم رژدتر لێکرین کو ل سەر ڤێ رێبازێ بەردەوام ببین و ب دلخوشی مە خاتر خواستنا وی کر))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٤٦) کەواتە بو پێشمەرگەیی گرنگ نەبوو ل چ جهی و ناوچەیەکێ بیت، یا گرنگ کوردستانە و بەردەوامیا خەباتێ یە ڤێجا چ دەڤەرا بەرواری بیت یان رواندۆز یان شێخان... هتد (مامێ ئەحمێ) سەرەرای پەیوەندییەکا موکم و پری سوزداری و وەفاداری دگەل پێشمەرگەیێن خۆ هەبوویە، لێ بریار و دیسپلینا حزبێ ب سنگەکێ بەرفرەهە وەرگرت و رابردوویێ خۆ دگەل ئەوان ب سەربلندی ددیت هەروەسا ورەیا شێرۆی هەڤالێن ئەوی بلندتر لێکر دا ب هەمان جوش و خرۆش بەردەوامیێ بدەنە خەباتا خۆ.

دەمێ هندەک ژ پێشمەرگان بەشداری د چالاکییەکێ دا کربا، نەدڤیا بکەڤنە بەرامبەری چەتان، چونکی ئەوان نەدڤیا ئەوان بکۆژن، دەمێ بەرپرسێ ئەوان (مامێ ئەحمێ) هاتییە ڤەگوهاستن بۆ رەواندوزێ دبیت زێدەتر وەکی سزادانەکێ بۆ ئەوی چونکی گەلەک چالاکی یێ کومیتەیێ ئەنجام ددان و وەکی شیرو دبێژیت: **((... ژبلی چ جارا چالاکی ل دژی جاشان نەدکرن و باوەریا وی وەسابا بوو چ رەنگان تڤەنگا خوە رستی چ کوردان نەکەت، ل جەم وی ئەڤێ پەیوەندی یا هەی ب ئوینێن دوژمنان کو کوردان ب دەستێ کوردان بدەنە کوشتن، هەر تشتێ دوژمنان یێ خوەش وی ل خوە حەرام کربوو و بەروڤاژی وان دکر))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ١٤٥) ئەڤ هەلویستێ مامێ ئەحمێ ئێکە ل کویرترین ئاستێ (هوشیاریا نەتەوەیی) یە د ئەڤێ رومانێ دا نقیسەری ئاماژە پێکری، کو رێگرییێ ل هندێ دکەت، داگیرکەر پلان و مەرەمێن خۆ جێ بەجێ بکەن. ئەڤەژی شکاندنا خەفکا دوژمنان بوو، ئەوان دڤیا ب رێیا شەرێ براکوژیێ، کوشتنا

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 10
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

کوردی ب دەستێ کوردی بینینە مەیدانێ، بۆ لاوازکرنا شورەشێ، دوربینیا مامێ حەمێ وەک پێشمەرگەکێ بەرپرس ئەوی دزانی، کو جاش ژی بەشەکە ژ لەشێ برینداریێ نەتەوەیەکێ هەرچەندە ئەوان لادایە، کوشتنا جاشەکێ کەواتە کوشتنا مرۆڤەکێ کوردە، ئەڤژی هەلویستەکێ ئەخلاقی یە، هەتا بەرامبەر خیانەتێ ژی ئەوی لێبورین هەلبژارد، ب وی جاڤی تەماشەکرییە، کو جاش بووینە قوربانی نەزانین و هەژارییێ نەک دوژمنێن سەرەکی نە، چونکی ئەوی سەردەمی شەرێ عیراقێ – ئیرانێ گەلەک خەلک نەچارکرن شینا بچن ببن لەشکەر ل قادسیێ بوونە چەتە.

دەمێ کەسەکێ ڤیابا پەیوەندیێ ب شورەشێ بکەت و ببیتە پێشمەرگە، ئەڤ کەسە ژی ئێکسەر نەدهاتە وەرگرتن، بەلکو هندەک ئەزموون و تاقیکرن پێ دهاتنەکرن، ئایا ئەڤ کەسە یێ ژهەژی هەلگرتنا ئەڤی چەکی و ڤی خەباتێ دێ خۆ ل بەر هەمی ئاستەنگ و ئالۆزیێن پێشمەرگە دکەڤیتە تێدا گریت. دەمێ شێرۆ هەڤالێ خۆ(یونس) گەهشینە شورەشێ، ب ئەڤی شێوەیی بەحس لێ هاتییەکرن **((... پرسیارا ئێکێ داخازا ناڤێ وان کر. ل پێشیێ شێرۆی ماف دا خوە، بەرسڤا وی دا ئەز شێرۆ سلێمانم، بابێ من بەری سێ سالا ل (گەلیێ رەش) یێ شەهیدبووی، ئەڤە ژی هەڤالێ من یونس شەهبازە، ئەم ب ناڤێ ئینس دنیاسین، ئەز ماموستایێ زمانێ کوردیمە و ئەو ژی پارێزەرە، مە بریار دایە ببین پێشمەرگە))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٤٠) ل قوناغا دویڤ دا ژبەر پاراستنا وان خێزانێن ئەوان دڤێت بۆ خۆ ناڤەکێ دناڤ شورەشێ دا ب هەلبژێرن دەمێ بەربرسی ئەڤ داخازە ل شێروی کری ئاخڤتنا وی هێلا دەڤێ وی دا و گووت: **((نەخێر ناڤێ من یێ درستە و ئەز شێرۆمە مە و ناڤێ خوە ناگوهورم، دێ هەر مینم شێرو))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٤٢). لەورا ئەڤ گەرم و گورییا ئەوان و پەیوەندی کرنا ئەوان ب رێزێن شورەشێ، و هەردووکان، هەتا ئەوان ب ئەڤێ چەندێ نەدڤیا مالێن ئەوان ژی ئاگەهداربین کو یێن چووین بوینە پێشمەرگە، دا کەس چ رێگری و ئاستەنگان بۆ نەچێکەت تنێ ب ڤێ بریارێ شێروی مامێ خۆ ئاگەهدارکربوو، ژ زاردەڤێ شێروی هاتییە ڤەگوهاستن: **((... خوە دایکا من ژی نزانیت ئەزێ دێ گەهم رێزێن شورەشێ! من نەدخاست خاترا خوە ژێ بخازم ... ژ ڤیان و رێزا من بۆ دایکێ من نەخاست خاترا خوە ژێ بخازم، ئێڤار بوو دەما ژ مال دەرکەفتیم من چ نیشان چوونا ب ئێکجاری ژ مالێ نەدان دەستی و خوە من خاترا خوە ژ خویشکان ژی نەخاست، تنێ من گوتە خویشکا مەزن دێ چمە مالا ئینسێ شەهبازی ... ئینسی ژی گوتبوو دایکا خوە دادێ ئەگەر ئەڤ شەڤە نەهاتم بزانە ئەز یێ ل مالا خانێ دایکا شێروی! مە هوسا بریارا خوە ژ مالێن خوە ڤەشارت...))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٤١)، ڤیانا ئەوان بۆ خەباتێ و بەرخودانێ بەری هەرتشتەکێ هەتا پێشەییێن وان کو ئێک ماموستا بوو ئێک پارێزەر، هەروەسا ئەوان نەدڤیا سوز و ڤیانا خێزانێن وان ببنە رێگر بەرامبەر وێ بریارا ئەوان دایی.

هەروەسا لایەنێ، تاقیکرنا پێشمەرگەیی ئەرێ ئایا دێ خو ل بەر نەخوەشییان گریت و ژیانا پری ئاستەنگا پێشمەرگاتیێ، شێرو وەکی پێشمەرگەیەک ژلایێ بەرپرسێ وی هاتییە تاقیکرن، کو د ئێک شەڤ دا نیزیکی سێ جاران ل رویباری دا، هەتا بن کەفشێن وی ژی شل بووین ژ زاردەڤێ شێرو هاتییە **((... گەهشتینە بەر وی رویباری من ددلێ خوە دا گوت دەربازبوونا ڤی رویباری ل مە بوویە چیرۆکا ماشێ ! کنارێ رویباری ل وێ نیڤە شەڤێ ئارامیەک د بەخشی وەستیانا من... ل سەرێ رویباری ببوو دوو کەراف، ترسیام دووبارە ل هەردوو کەراڤا بدین ئەڤە دێ بتە جارا دەهێ ل ڤی رویباری دەربازببین د ئێک شەڤ دا !!! ئەز دڤان هزران دابووم، دەما دەنگەک هاتیە من گوتی ناڤێ شەڤا هەوە چیە؟ ئەوێ ل پێشیێ من نەزانی بەرپرس بوو یان**

ئێکی دی بوو، بەرسڤدایی و گوتێ چرایە... پشتی سێ جارا ل ئاڤێ دەرباس بووین، من دلێ خودا گۆت، ئەگەر پێشمەرگاتی هوسابت، باشترە بۆ خوە جلکان ژ کەڤلێ چێلێن پیر چێکەین! ... دەما برادەرا ب وێ تدارەکێڤە دیتیم هەمیا بەردا کەنی و گوتن پێشمەرگاتی خوەشە مانە! شنوی من تێ ئینادەر برادەری ئەزێ تاقی کریم کا بکێری پێشمەرگاتیێ دهێم)) (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٤٣-٢٤٥). ل ڤێرەدا مەبەست ژ ئەنجامدانا ئەڤێ تاقیکرنێ گهورینا شوناشا کەسی ژ کەسەکێ ژیانا خۆ دناڤ باژێری دا دەربازکری بۆ ژیانا چیایی و زەحمەتیێن وێ، کو ئەڤە بتنێ تاقیکرنەکا لەشی نەبوویە؛ بەلکو باقژکرن و ئامادەکرنا پێشمەرگەیی بوو، دا هەردەم یێ خۆ راگریبیت. نەئاخفتنا شێروی و نەدیارکرنا نەرازیبونا خۆ ئەڤەژی بخۆ وانەیەکە دڤێت د ژیانا پێشمەرگاتیێ دا ئەو پابەندی هندەک فەرمانا بیت و بەس ل سەر ئەوی پێدڤییە ئەو جێ بەجێبکەت.

دگەل خەبات و ژیانا پێشمەرگاتیێ و هەلگرتنا چەکی پێشمەرگە یێ بەهر نەبوویە ژلایەنێ رەوشەنبیری و ئەدەبیڤە، کو شێرو وەکی قارەمانێ رۆمانێ، ژبەرکو مامۆستایێ کوردیێ ژی گرنگی ددا ب خواندنا رۆمانان و دگەل هەڤالێن خو یێن پێشمەرگە گەنگەشە دکر **((من ل هەڤالێ خوە مەیزاند و من دخاست پیچەکێ ل گەل باخڤم و بەحسێ (روما‌نا گەلە گورگ) یا حسێن عارفی بۆ بکەم، ئەو چەند رۆژبوون ب خاندنا وێڤە مژوویل بووم. هەڤالێ من جومعە ئیبراهیمی دگەل چەند پەرتووکێن دی و گوڤارا دەنگێ مە بۆ مە هنارتبوون مالا هەڤالێ مە هەردووکا محسن سپینداری))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٩٨).

دەمێ رژێما بەعس، هەر دگەل دەستپێکرنا پروسەیا ئەنفالان، ب فرۆکەیان هاتن گوندێن دەڤەرێ کیمیا باران کرن، دیمەنەکێ رومانێ ژ زاردەڤێ شێروی بەحسێ دیمەنێ وی و هەڤالێ وی کۆچەرۆی هاتیەکرن، کو دیاردکەت **((بێهنا نەخوەش ل هەرجهەکێ دهات، بێهنا مە تەنگ کری ... تەنگە نەفەسێ تەنگێن هەنلسە مەدشدینیت. . هەر جهێ بەرێخوە ددەینێ ئاگرە. دەنگێ توپێن دویر هاڤێژ ژ سەرمە را دەربازی دەڤەرێ دبن. هەناسا من گاڤ بۆ گاڤێ یا تەنگ دبیت))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٦٧) کو ئەڤەژی ئێکە ژ دیمەنێن تراژیدیێن کو دناڤ رومانێ دا هاتینە بەحسکرن، رژێمێ ژینگەها باقژ یا کوردستانێ هەمی کرە کۆمەکا ژەهرێ و کیمیایێ، کو رژێمێ دڤیا هەتا هەناسەیا کوردان ژی ببریت ب رێیا چەکێن قەدەغەکری، ئەڤ مرنا ب کێمیابارانکرێ جوداهی نەدکر دناڤبەرا پێشمەرگەیی و گوندنشینان و تەیرو تەوالان هەمی بێکڤە بەرەڤ خەندقینێڤە دبرن.

خۆەش باوەرێ وەل شێروی کر، کو یێ ئەو بزانیت خۆ رادەستی مرنێ کر، دەمێ هندەک جاشان ب جلێن کوردی خەفکەک بو ئەوان ڤەدایی و بۆ خۆ ب سەرکەفتن هژمارتی ل زاردەڤێ شێروی هاتییە ڤەگێران **((هەلگرێن ناسناما من ئەزدامە گرتن، ئەگەر ب چ رەنگان یێ ئامادە نەبووم، رادەست ببم و هەردەم من نەفرەت ل رادەستبوونێ دکر. ب سانەهی و بێ بەرخودان و بزاڤەک رادەستی گۆتنا وان چەکدارێن من هزردکر پێشمەرگەنە بووم... لەوان من هزار نەفرەت ل خوەشباوەریێ کر و چ جارا وەسا یێ خوەشباوەر نەبووم))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٧٥). جاشان ب کرنا جل و بەرگێن کوردی کو ئێکە ژ سیمبولێن نەتەوەیا کوردی، ئەڤ جلکە بۆ مەبەستا خیانەتێ بکارهینا، ئەوا شێرۆ پتر یێ هاتییە ئازار دان نە فیشەکا دوژمنی بوویە، بەلکۆ خیانەتا کوردی بوویە بۆ ئەوی. ل ڤێرەدا جاش وەکی کرمێ دارێ هاتییە وێنەکرن، کو هەر جەستەیێ شورەشێ خاریە. چونکی ل مێژوویێ دا پێشمەرگە ب ئاخێڤە هاتیە گرێدان و فەرهەنگا رادەستبوونێ رەتکریە، وەکی د بەشکێ رومانێ دا بەحسێ نسکوییێ هاتیەکرن و هندەک

قارەمانان نەڤیایە چەکێ خو بدانن کو ب ڤی شێوەیی ژ زاردەڤێ شێرو هاتییە : **((د وێ گاڤێ دا ئەحمێ و هەڤالێ وی حەمیدێ پسئاغایی هاتنەبیرا من، ل دەما نسکۆیێ چەوان هەردووکان چەکێ خوە نەدانابن و بەردەوامی دایە شورەشێ و بریارا ڕادەستبوونێ دانای بن سۆلێن خوە و نەهێلا دوژمن ب پێکێ سەرکەڤتنا خوە شاد بن))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٦٦-٢٦٧). ل جهەکێ دیتر ژی یێ ڕومانێ ب ڤێ شیوەیی بەحسا قارەمانیا حەمیدێ پسئاغا هاتیەکرن **((حەمید ئێک بوو ژ وان پێشمەرگێن پشتی خۆپانا ١٩٧٥ێ خوە رادەست نەکری، من ژ ئەحمێ بهیستبوو دگوت : حەمیدی دگۆت شورەشا نوی یا گەهەشتی مە و نەک ئەم گەهەشتینە شورەشێ!))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٢٨٣). دەمێ حەمید دبێژیت شورەش گەهشتبوو مە، مەبەست ئەوە ل سالا ١٩٧٥ تەسلیم نەببون و ئەو ل چیایی بوون، کەواتە شورەش گەهشتە وان نە ئەو گەهشتن شورەشێ، چونکی بەری شورەشا گولانێ ئەو پێشمەرگە بوون و دەست ژ خەباتێ بەر نەدابوو.

گەلەک جاران، ژیانا پێشمەرگایەتی یا وەسا بوویە، ئاگەهداری ئەوان رویدان نەدبوون، ئەوێن د دناڤ خێزانێن ئەوان دا دهاتنە ڕویدان، دبیت ئێک ژ خێزانا وی مربا ژی ئەوی های ژێ نەبا، بەری شێرۆ ب کەڤیتە دەست لەشکەرێ عیراقێ د شالاوا ئەنفالان دا، دەیک و خیشکێن ئەوی ب رویدانەکا ترومبێلێ گیانێ خۆ ژ دەست دابوو، ل سەر داخازا مامێ وی شێرۆ نەهاتییە ئاگەهدارکرن، لەورا دەمێ شێرو ل دەڤ مامێ(یاکوبیان) ئەرمەنی هاتییە پاراستن و برازایێ وی(سەرکیسیان) دچیت دەڤ مامێ شێرویی عەبدولایی ب ئەڤی شێوەیی ل ڕومانێ دا هاتییە ((**من دەست ب دلێ خوە ڤەنا و ب دەنگەکێ تژی خەم و حەسرەت چەوانیا مرنا دایک و خویشکێن شێروی ژ مام عەبدلای کر. گۆتە من بەری دوو یان سێ سالا دیکا وی چوویە سەرەدانا وی، ل زڤرینێ ل نێزیک ئەترویش ترومبێلا وان وەرگەریا و تەڤان گیانێ خۆە ژ دەستدان، پشتی چەند رۆژان من زانی، من گۆتە مرۆڤێن مە کەسەک ڤی نوچەیێ نەگەهینیت شێرۆی))** (چەلکی، ٢٠٢٥: ٣٠٢) ل ڤێرەدا مامێ بریارا ڤەشارتنا مرنا خێزانا ژبو هندێ بوویە دا ورەیا شێروی نەهێتە خار و دەروونێ وی تێک نەچیت، و یێ بەردەوام ل خەبات و بەرخۆدانا خۆ هەر وەکی چ نەهاتییە رویدان. ژلایەکێ دیتر ژی پەیاما ئەڤێ رۆمانێ کو مل ب ملێ پێشمەرگەیی دەیک و ئافرەتا کوردی ژی پشکدارە د شورەشێ دا و کۆر دبیتە پێشمەرگە لێ مال و خێزان پێکڤە شەپرزەیە و ئەگەر ئەڤ خێزانە ب وەرگەریانا ترومبێلێ ژناڤ نەچووبا ژی هەر د نەخۆشی و دەردێ دووریێ ژ کورێ خۆدا دژیان.

ئەنجام

پشتی ژ ڤەکۆلینێ ب دوماهیک هاتین، ئەم گەهەشتینە ئەڤان ئەنجامان:

١- بەرفرەهییا ڕۆمانێ ڕێخۆشکەربوویە ڕۆماننڤیس بشێت گەلەک ڕویدان و دیمەنان دانیتە بەرچاڤ.

٢- ڕۆماننڤیس ب خۆ ژ لایەکیڤە پێشمەرگەبوویە و ژ لایەکێ دیڤە نڤیسەربوویە ئەڤەژی ڕێخۆشکەرن، کو بشێت تلا خۆ دانیتە سەر گەلەک برینان و تێکستا ئەوی ببیتە بەلگە ل سەر ژیانا ئەوی سەردەمی.

٣- ژیان ل سەردەمێ شۆرەشێ ل دەڤەرێن رزگارکری یا تێر ئاستەنگ و دژوار بوو، گەلەک جاران زارۆک د مانە نەخوێندەوار ژ بەر نەبوونا قوتابخانان ب تایبەتی بۆ قوتابیێن سەرەتایی ب دویماهیک د ئینان و د چوونە ناڤنجیێ.

٤- رژێمێ بۆ کوشتن و برینێ خۆ ژ چ تشتەکی نەددا پاش و ڕۆماننڤیسی دیمەنەک هۆڤانە دانایە بەرچاڤ ئەوژی دەمێ شۆفێرێ تەرەکتۆرەکی د کەڤیتە د دەستێ لەشکەریدا، دگرن وب هەلیکۆپتەرێ ژ عەسمانان د بەردن.

٥- ژیان نەتنێ ل بن سایا شۆرەشێ یا گران بوو، ڕۆماننڤیس چەند دیمەنەکان ژ ناڤا موسلێ دادنیتە بەرچاڤ، کو بەرپرسێن پارتا بەعس ببوونە مار بۆ خەلکێ کەدکار و گەلەک ب جوانی رویدانا (نەسرین)ا سەرکەفتیا ئێکێ ل زانکۆیێ و سەرهاتیا بابێ دلۆی دادنیتە بەرچاڤ.

٦- کاریگەریا کاودانان نە تنێ ل سەر پێشمەرگەیان بوو، ژن و دایکێن پێشمەرگەیان بەلنگازییە کا مەزن دا دەرباس دبوون، هەروەکی دەیکا شێرۆی ب رێکا کورێ خۆڤە ژیانا خۆ ژ دەست دایی.

٧- ڕۆمانڤیسی ڤیایە هزرا نەتەوەیی و گرێدانا وی ب ئاخێڤە ل دەڤ تاکێ کورد پەیدا بکەت، دەمێ د ڕومانێ دا بەری ڕەمیکرنا شێرۆی و هەڤالێن وی دیمەنێ بەرێخۆدانا دوو پێشمەرگەیان بۆ مە ڤەدگوهێزیت، کو هەمی هیڤییا ئەوان ئەو بوو،دەمێ شەهید دبن، گورێ ئەوان لبن دارەکا بەروویی بیت نەک ل وارەکی بیانی.

لیستا ژێدەران:

- امین، کارزان کریم (٢٠٠٩)، ئاراستەکانی ڕەخنەی شیعری کوردی (بە نموونەی ماستەرنامەکانی ئەدەب ١٩٨٨- ٢٠٠٠)، نامەی ماستەر ، زانکۆی سەلاحەددین، کۆلێژی زمان- بەشی زمانی کوردی- هەولێر.
- چەلکی، محەمەد (٢٠٢٥)، رومانا (بێسەروشوین)، چاپا ئێکێ، چاپخانا بەهدینان- دهۆک.
- حوسێن، هیمداد (٢٠١٠)، دەروازەیەک بۆ رەخنەی ئەدەبی، چاپی دووەم، لە بەلاوکراوەکانی دەزگای توێژینەوەی و بلاوکردنەوەی موکریانی- هەولێر.
- حەمێ، بنگین ابراهیم (٢٠٢٠)، ڕەخنەیا جڤاکی د ڕۆمانێن حەسەنێ مەتێ دا، چاپا ئێکێ، ژ وەشانێن زانکۆیا دهوک – سەنتەرێ بێشکجی بۆڤەکۆلینێن مرۆڤایەتی، دهۆک.
- راغب، نبیل (٢٠٠٣)، موسوعة النظریات الادبیة، الطبعة الاولى ، من منشورات دار نوبار للطباعة- قاهرة.
- ڕەشید، فوئاد(٢٠٠٥)، رەخنەی ڕۆمانی کوردی، ١٩٧٣- ١٩٩٩، بەلاوکروەکانی چاپخانەی روون، سلێمانی.
- عبدالرحمن و اسعد، یهمان محمد و قهرمان (٢٠١٧)، دەروازەیەک بۆ ڕەخنەیا ئەدەبی، چاپا ئێکێ، ژبەلاڤکرنێن دەزگەهێ نالبەند، دهۆک.
- لینین، ف، ا (١٩٧٢)، في الأدب والفن، ترجمة: یوسف حلاق، الجزء الاول، من منشورات وزارة الثقافة – دمشق.
- مجموعة من الکتاب (١٩٩٤)، مدخل الى المناهج النقد الادبی، ترجمەت: رضوان ظاظا، من منشورات المجلس الوطنی للثقافة والفنون والاداب- کویت.
- معروف، کەمال (٢٠١٢)، تیورە نوێیەکانی ڕەخنەی ئەدەبی، چاپی یەکەم، لەبلاوکراوەکانی وەزارەتی رۆشەنبیری و لاوان، بەرێوەبەریتی چاپ و بلاوکردنەوەی سلێمانی.
- مەنتک، حەمە (٢٠١٨)، میتۆدەکانی ڕەخنەی ئەدەبی (رەخنەی ئەدەبی لە رووی تیۆرییەوە)، چاپی یەکەم، لەبلاوکراوەکانی نوسینگەی تەفسیر، هەولێر.
- ئەسوەد، نەوزاد (٢٠١٥)، فەرهەنگی زاراوەکانی ئەدەب و زانستە مرۆڤایەتییەکان، لەبلاوکراوەکانی ناوەندی غەزەلنووس- بو چاپ و بلاوکردنەوە، سلێمانی.

List of sources:

- Amin, Karzan Karim (2009), Directions of Kurdish Poetry Criticism (Example of Master's Degrees in Literature 1988-2000), Master's Thesis, Salahaddin University, College of Language, Department of Kurdish Language, Erbil.
- Chalki, Mohammed (2025), Novel (Disappeared), First Edition, Bahdinan Printing House, Duhok.
- Hussein, Himdad (2010), Gateway to Literary Criticism, Second Edition, Mukriani Research and Publishing Agency, Erbil.
- Hame, Bangin Ibrahim (2020), Social Criticism in Hassan Mate's Novel, First Edition, Duhok University – Beşkçi Center for Humanity Research, Duhok.
- Ragheb, Nabil (2003), Encyclopedia of Literary Theories, first edition, from Dar Nubar Publishing House, Cairo.
- Rashid, Fuad (2005), Criticism of Kurdish Novel, 1973-1999, Published by Roon Printing House, Sulaimani.
- Abdulrahman and Asad, Yahman Mohammed and Qharman (2017), Gateway to Literary Criticism, First Edition, Nalband Publishing House, Duhok.
- Lenin, F. A. (1972), in literature and art, translated by Yousef Halaq, part one, from the publications of the Ministry of Culture – Damascus.
- Collection of books (1994), Introduction to the Curriculum of Literary Criticism, translated by Ridwan Zaza, from the publications of the National Council for Culture, Art and Culture, Kuwait.
- Marouf, Kamal (2012), New Theories of Literary Criticism, First Edition, Publications of the Ministry of Culture and Youth, Sulaimani Publishing Directorate.
- Mantak, Hama (2018), Methods of Literary Criticism (Literary Criticism in Theory), First Edition, Published by Tafsir Office, Erbil.
- Aswad, Nawzad (2015), Dictionary of Terms of Literature and Humanities, published by Ghazalnoos Publishing House, Sulaimani.